

Voldtekt som internasjonal forbrytelse
- En fremstilling av utviklingen i internasjonal rett med fokus på kvinners rettigheter.

Hanna Olsen Bodsberg

*Liten masteroppgave i rettsvitenskap
ved Universitetet i Tromsø
Det juridiske fakultet
Høsten 2008*

*"[The use of rape in the conflict of Yugoslavia] is ethnic rape as an official policy of war in a genocidal campaign for political control. That means not only a policy of the pleasure of male power unleashed, which happens all the time in so-called peace; not only a policy to defile, torture, humiliate, degrade, and demoralize the other side, which happens all the time in war; and not only a policy of men posturing to gain advantage and ground over other men. It is specifically rape under orders. This is not rape out of control. It is rape under control. It is also rape until death, rape as massacre, rape to kill and to make the victims wish they were dead. It is rape as an instrument of forced exile, rape to make you leave your home and never want to go back. It is rape to be seen and heard and watched and told to others; rape as spectacle. It is rape to drive a wedge through a community; to shatter a society, to destroy a people."*¹

¹ Catharine A. MacKinnon 'Rape, Genocide and Women's human rights' 17 Harv. Womens L.J. 5, 11-12 (1994)

Innholdsfortegnelse

Forkortelser	6
DEL I INTRODUKSJON OG METODE.....	8
1. Presentasjon av emnet.....	8
1.1 Seksuelle overgrep i krig.....	8
1.2. Forbrytelsens omfang	8
1.3 Ofre for voldtekt	9
1.4 Følger av krigsvoldtekter	10
1.5 Sentrale begrep.....	12
1.5.1 Voldtekt.....	12
1.5.2 Internasjonal forbrytelse.....	12
1.5.3 Væpnet konflikt/krig.....	12
1.6 Avgrensninger	13
1.7 Videre fremstilling.....	13
2. Metode.....	14
2.1 Introduksjon.....	14
2.2 Særlige rettskilder	15
2.2.1 Statuttene for Den Internasjonale Domstol.....	15
2.2.2 Traktater.....	16
2.2.3 Folkerettslig sedvanerett	17
2.2.4 Almennelige rettsgrunnsetninger	17
2.3 Tolkingsprinsipper	18
2.3.1 Wienkonvensjonen	18

2.3.2 Martens-formelen	19
2.3.3 Ved motstrid.....	19
DEL II UTVIKLING AV ET FORBUD MOT VOLDTEKT I KRIG	20
3. Voldtekt i tiden frem mot Genèvekonvensjonene av 1949	20
4. Voldtekt som brudd på Genèvekonvensjon IV med protokoller	22
4.1 Introduksjon.....	22
4.2 Voldtektsforbudet i Genèvekonvensjon IV	23
4.2.1 Anvendelsesområde.....	23
4.2.2 Bestemmelsens innhold	23
4.3 Voldtektsforbudet i Tilleggsprotokoll I.....	24
4.3.1 Anvendelsesområde.....	24
4.3.2 Bestemmelsens innhold	24
4.4 Voldtektsforbudet i Tilleggsprotokoll II.....	25
4.4.1 Anvendelsesområde.....	25
4.4.2 Bestemmelsens innhold	25
4.5 Nasjonale forpliktelser etter Genèvekonvensjonen	26
5. Voldtekt som brudd på statuttene til internasjonale domstoler	27
5.1 Introduksjon.....	27
5.2 Jugoslaviatribunalet	30
5.2.1 Voldtekt som forbrytelse mot menneskeheten	30
5.3 Rwandatribunalet	30
5.3.1 Voldtekt som brudd på Genèvekonvensjon IV og TP II.....	30
5.3.2 Voldtekt som forbrytelse mot menneskeheten	31
5.4 Den Internasjonale Krigsforbryterdomstol	32
5.4.1 Voldtekt som krigsforbrytelse	32

5.4.2 Voldtekt som forbrytelse mot menneskeheten	33
5.4.3 Nasjonale forpliktelser etter ICC-statuttene	33
6. Utvikling av voldtektsforbudet gjennom praksis	35
6.1 Innledning	35
6.2 Internasjonal praksis	36
6.2.1 Voldtekt som brudd på krigens lover og regler	36
6.2.1.1 ICTY-statuttene art. 2	36
6.2.1.2 ICTY-statuttene art. 3	37
6.2.1.3 ICTR-statuttene art. 4	38
6.3 Voldtekt som tortur	41
6.4 Voldtekt som folkemord	43
6.5 Nasjonal praksis	45
7. Forbud mot voldtekt i menneskerettighetene	46
7.1 Innledning	46
7.2 Praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstolen	47
8. Domstolenes påvirkning på hverandre	48
 DEL III AVSLUTTENDE DEL	 49
9. Sammenfattende kommentarer	49
10. Veien videre	51
Referanser	54

Forkortelser

Konvensjoner

GK	Genèvekonvensjonene I, II, III og IV fra 1949
GK IV	Genèvekonvensjonen om beskyttelse av sivile i krigstid, 12. august 1949 <i>(Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War)</i>
TP I	Tilleggsprotokoll I til Genèvekonvensjonene av 1949, 8. juni 1977 <i>(Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts)</i>
TP II	Tilleggsprotokoll II til Genèvekonvensjonene av 1949, 8. juni 1977 <i>(Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts)</i>

Norske lover

Grl.	Grunnloven, 17. Mai 1814
Milstrl.	Militær straffelov, 22. mai nr. 13 1902
Strl.	Alminnelig borgerlig straffelov, 22. mai 1902
Strl. 2005	Lov om straff (Straffeloven), 20. mai nr. 28 2005

Organer

ECHR	Den europeiske menneskerettsdomstolen (European Court of Human Rights)
ICC	Den Internasjonale Krigsforbryterdomstol <i>(The International Criminal Court)</i>

ICJ	Den Internasjonale Domstol (<i>The International Court of Justice</i>)
ICTR	Rwandatribunalet. (<i>The International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan Citizens responsible for genocide and other such violations committed in the territory of neighbouring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994</i>)
ICTY	Jugoslaviatribunalet (<i>The International Tribunal for Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991</i>)

Organisasjoner

ICRC	Den Internasjonale Røde Kors Komiteen (<i>The International Red Cross Committee</i>)
------	--

DEL I INTRODUKSJON OG METODE

1. Presentasjon av emnet

1.1 Seksuelle overgrep i krig

I denne avhandlingen vil jeg søke å klarlegge hvordan et forbud mot voldtekt i krig² har vokst frem gjennom utvikling av internasjonale traktater. Jeg vil også gi et overblikk over nasjonale forpliktelser i tilknytning til disse traktatene, samt vise hvordan internasjonale domstoler har bidratt til utviklingen av et voldtektsforbud. Da håndhevelsen av de internasjonale regler primært skal skje nasjonalt³, er det viktig at Norge bidrar med et velfungerende rettslig apparat.

Voldtekt og andre seksuelle overgrep er svært utbredt i krig.⁴ Dette er ikke noe nytt fenomen. Slike overgrep begås også i fredstid, men da i en mye mindre skala.

Det er sivilbefolkningen som utsettes for de største lidelsene under krig. I løpet av de siste årene har angrep på sivile blitt både et mål i seg selv og en taktikk for å ramme fienden på hardest mulig måte. Én av disse taktikkene er anvendelsen av voldtekt. Kvinner blir voldtatt på grunn av forhold de ikke råder over. Dette kan være overgriperens ønske om å skade fienden mest mulig, eller fordi han ønsker å søke hevn for andres handlinger. Andre årsaker er at voldtektsmannen føler han fortjener kvinnen: dersom hun ikke vil, er 'eneste utvei' å voldta. Andre voldtar som et ledd i å bryte ned hele samfunn.⁵

1.2. Forbrytelsens omfang

Det var lenge mangelfull kunnskap om omfanget av voldtekt som begås under krig. Antall registrerte voldtekter har økt i takt med samfunnets fokus på denne forbrytelsen, og tallene er overveldende.

² Begrepet krig benyttes her i en videre sammenheng enn den tradisjonelle oppfatningen, og som synonym med 'væpnet konflikt'. Se mer om dette under punkt 1.5.3.

³ F.eks. Genèvekonvensjonene og Romavedtektene

⁴ Kelly Dawn Askin 'War crimes against women. Prosecution in international war crimes tribunals' s. 1

⁵ Se Anja Enger 'Hvordan kan krigsvoldtekter forstås?' særlig punkt 3.6 og 4.4. Også Anonym, 'En kvinne i Berlin' s. 157.

Under andre verdenskrig estimerte Tokyotribunalet antall begåtte voldtekter i den første måneden av den japanske invasjonen av Kina til å være 20.000. Andre hevder at i løpet av de seks ukene under Nanjing-massakren i 1937/38 var tallet hele 80.000.⁶ Under Russlands invasjon av Tyskland de siste månedene av krigen ble millioner av kvinner voldtatt.⁷

Krigen i det tidligere Jugoslavia som varte fra 1991 til 2001, førte til at 60.000 kvinner og barn ble voldtatt.⁸ Under borgerkrigen i Rwanda i 1994 ble 500.000 kvinner og barn utsatt for seksuelle overgrep i form av gjengvoldtekter og seksuell lemlesting.⁹

Per dags dato befinner mange millioner mennesker seg midt i den meget blodige konflikten i Kongo som hadde sin opprinnelse for ti år siden. En rapport fra 2007 viser at mer enn 200.000 kvinner har blitt utsatt for voldtekt i Kongo i løpet av disse årene. En tredjedel av ofrene var barn under 18 år.¹⁰

En ny undersøkelse viser at det bare i løpet av juni 2008 ble begått 2.200 voldtekter. Dette tilsvarer over 73 voldtekter hver dag.¹¹ Tallet omfatter utelukkende befolkningen og flyktninger i Kivu-provinsen i Øst-Kongo. Etter at konflikten eskalerte i oktober samme år, er det all grunn til å tro at man står overfor en ytterligere økning i antall voldtekter.

1.3 Ofre for voldtekt

Voldtekt blir begått mot kvinner uavhengig av alder, yrke og sivil status. Etnisitet, kultur og religion ser heller ikke ut til å være av betydning. Det er tilsynelatende like stor risiko for kvinner fra alle disse gruppene å bli voldtatt i krig.¹² Et tankevekkende eksempel som

⁶ <http://www.wpi.edu/News/TechNews/article.php?id=210> *lesedato: 7.11.2008* (siden har senere blitt fjernet)

⁷ Antony Beevor hevder opp mot to millioner kvinner ble voldtatt av Den røde armé, se http://www.aftenposten.no/kul_und/article656277.ece *lesedato: 14.12.2008*

⁸ <http://209.85.129.132/search?q=cache:zmIE1sUnqhoJ:www.aftenposten.no/fakta/innsikt/article2016531.ece+voldtekt+jugoslavia&hl=no&ct=clnk&cd=6&gl=no&client=firefox-a> *lesedato: 14.12.2008*

⁹ http://www.religioustolerance.org/war_rape.htm *lesedato: 14.12.2008*

¹⁰ Se bl.a. <http://www.guardian.co.uk/film/2008/may/09/women.congo> *lesedato: 14.12.2008*

¹¹ Arbeidet bygger på et samarbeid av 64 organisasjoner og materialet er hentet blant annet fra politirapporter og leirpersonalet i flyktningleirer. Informasjonen er hentet fra presserådgiver i Flyktninghjelpen Norge, Truls Brekke, i telefonintervju 17.11.2008.

¹² Askin, op.cit., preface s. xvi.

illustrerer dette er de 182 katolske nonnene som ble voldtatt da russerne invaderte Tyskland i 1945. Massevoldtektene førte til at 66 av kvinnene ble gravide.¹³

Beskrivende for hvordan voldtekt rammer i krig, er også Anonyms beretninger i boken 'En kvinne i Berlin'. Her skriver den tyske kvinnen om de massive voldtektene som rammet sivile da russiske styrker invaderte byen i perioden april - juni 1945. Forfatteren slår fast at voldtekt i krig er en kollektiv skjebne, mens det i fredstid er en individuell opplevelse. Nettopp på grunn av at seksuelle overgrep skjedde med "alle" kvinnene, og at overgrepene var noe man kunne forutse, ble voldtektene en del av hverdagen.¹⁴

Voldtekt i krig er i dag så utbredt at det er grunn til å tro at menn i større grad forventes å delta i utøvelsen. Selv om det statistisk sett er et mindretall av menn som begår voldtekt, er tallene likevel skremmende høye. Utvikingen tyder på at det er en stadig mer utbredt aksept for voldtekt blant de krigførende.¹⁵

1.4 Følger av krigsvoldtekter

Voldtekt i krig får som oftest alvorlige følger for offeret. Hun kan bli smittet med seksuelt overførbare sykdommer, herunder HIV, og hun kan bli gravid som følge av voldtekten. På grunn av at krigsvoldtekter finner sted i konfliktsoner har ofrene sjelden tilgang på medisiner, og muligheten for abort er tilnærmet ikke-eksisterende. Det er også knyttet store psykiske problemer til slike overgrep. De umiddelbare reaksjoner inkluderer frykt, hjelpeløshet, desperasjon, angst, følelsen av å gjenoppleve overgrepet mentalt, vanskeligheter med intime forhold, ufrivillig barnløshet, skyld, skam og vedvarende frykt.¹⁶ Dette er også symptomer på post-traumatisk stress syndrom (PTSD), som er en utbredt diagnose for ofre for krigsvoldtekter.¹⁷

¹³ <http://www.natvan.com/free-speech/fs9512d.html> lesedato: 14.12.2008

¹⁴ Anonym, op.cit., s. 136 og 153-154

¹⁵ Det kan vel her opereres med en presumsjon om at bedre utdannede og organiserte, herunder disiplinerte militære styrker i mindre grad voldtatt enn ymse selvopprettede militia. Også her finnes unntak: Regjeringssoldatene i Kongo har ved flere tilfeller voldtatt kvinner i flyktningleire. Se note 11 ovenfor.

¹⁶ Se Martin T. Donohoe 'War, rape and genocide: From ancient times to the Sudan.' Publisert på http://apha.confex.com/apha/133am/techprogram/paper_108859.htm lesedato: 14.12.2008

¹⁷ <http://www.answers.com/topic/rape> lesedato: 14.12.2008

Det er vanlig at flere overgripere opptrer sammen når voldtekter utføres, noe som fører til omfattende skader på kvinnens underliv. Stadig flere overgripere benytter seg også av forskjellige gjenstander under voldtekten. Dette kan være penetrering av kvinnens underliv med geværkolber, kniver og pinner. En utbredt form for seksuell vold er å skjære opp kvinnens underliv med macheter¹⁸, noe som medfører inkontinens og vaginal/anal fistel. Sistnevnte innebærer at veggen mellom vagina, blæren og anus revner. Dette fører igjen til kraftig smerte og manglende evne til å holde på urin og avføring.

Voldtekt er et overgrep som rammer langt flere enn den som direkte blir utsatt for handlingen. Voldtekt bidrar også til å skape frykt hos andre. Med frykten følger ofte også en innskrenking i den enkeltes frihet.¹⁹ Kvinner som får kjennskap til at andre har blitt voldtatt i nærområdet, vil ofte være forpliktet til å ta visse forhåndsregler i dagliglivet som følge av frykten for selv å bli voldtatt.

I krig utføres voldtekt gjerne i påsyn av andre. Dette bidrar til å øke skammen og stigmatiseringen som ofte følger med et overgrep. I flere deler av verden blir kvinner utsatt for voldtekt ansett som urene og uverdige av familie og lokalsamfunn, og særlig gjelder dette en kvinne som på grunn av voldtekten blir nødt til å bære frem et barn. Kvinnen risikerer dermed å bli utstøtt fra hele sitt nærmiljø. Dette er situasjonen i dag for store deler av den kvinnelige befolkningen i Kongo.

En undersøkelse gjort av Human Rights Center ved University of California, Berkeley²⁰ viser at en fjerdedel av østkongoleserne ikke ønsker en voldtatt kvinne tilbake i nærmiljøet. Det samme antallet vil avvise en kvinne fra familien sin dersom hun har vært utsatt for seksuell vold. Dersom kvinnen som følge av voldtekten har blitt med barn vil 35 % vil avvise henne. Denne graden av stigmatisering viser at det er behov for omfattende ressurser for å få stilt overgripene til ansvar for sine handlinger.

¹⁸ En machete er en svær, kjøttøkslignende kniv som blant annet benyttes til å skjære gjennom tykk vegetasjon, og ble brukt som våpen bl.a. under folkemordet i Rwanda i 1994.

¹⁹ <http://www.dixi.no/om-voldtekt.76661.no.html> lesedato: 14.12.2008

²⁰ 'Living with fear. A population-based survey on attitudes about peace, justice and social reconstruction in Eastern Democratic Republic of Congo'.

1.5 Sentrale begrep

1.5.1 Voldtekt

Det var tidligere uklart hva som lå i voldtektsbegrepet og det var ikke definert i noen internasjonal konvensjon. Begrepet har gradvis blitt klarlagt gjennom praksis, og den rettslige definisjonen av forbrytelsen er:

"the sexual penetration, however slight:

- (a) of the vagina or anus of the victim by the penis of the perpetrator or any other object used by the perpetrator; or
- (b) of the mouth of the victim by the penis of the perpetrator;

where such sexual penetration occurs without the consent of the victim"²¹

For at samtykke skal foreligge må det gis frivillig og som et resultat av offerets frie vilje, vurdert i sammenheng med omstendighetene rundt samtykket. Skyldkravet (*mens rea*) er oppfylt dersom den seksuelle penetreringen blir utført med hensikt, og gjerningsmannen har kunnskap om at det skjer uten offerets samtykke.²²

1.5.2 Internasjonal forbrytelse

Med begrepet internasjonal forbrytelse menes en handling som er i strid med den internasjonale strafferetten. Internasjonal strafferett er en samling av internasjonale regler laget både for å erklære visse handlinger forbudt, og å ansvarliggjøre personer som deltar i disse handlingene. Eksempler på slike handlinger er drap og voldtekt under krig.

1.5.3 Væpnet konflikt

En væpnet konflikt er en konflikt mellom to grupperinger hvor våpen blir benyttet. Begrepet dekker både interne og internasjonale konflikter, og har vokst frem som et alternativ til det tradisjonelle begrepet 'krig'. Årsaken til at man har gått bort fra sistnevnte, er at definisjonen av krig forutsatte at konflikten var mellom to stater og at i alle fall en av disse

²¹ Dette fremgår av ICTYs avgjørelse i saken 'Prosecutor vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac and Zoran Vucovic', IT-96-23-T and IT-96-23-/1-T, 22 February 2001 (Kunarac), para 460

²² ibid. Se også ICC art. 30.

erklærte at nettopp en krigstilstand forelå mellom dem. Begrepet væpnet konflikt har blitt lagt til grunn av ICRC, og benyttes i dag i de fleste internasjonale konvensjoner.²³

Selv om det i avhandlingen siktes til væpnet konflikt vil 'krig' bli benyttet som et synonym for å skape språklig flyt i teksten.

I avhandlingen skilles det mellom internasjonale væpnede konflikter og ikke-internasjonale væpnede konflikter. Noe unøyaktig kan dette beskrives som skillet mellom krig og borgerkrig. Med mindre det klart fremgår av sammenhengen eller blir uttrykkelig nevnt, vil begrepet 'krig' referere seg til internasjonale væpnede konflikter.

1.6 Avgrensninger

Voldtekt er en forbrytelse hvor ofrene tradisjonelt har vært kvinner. Selv om voldtekt mot menn blir begått i stadig større grad, utgjør menn som offer stadig et klart mindretall. Jeg har derfor valgt å fokusere på kvinner som voldtektsoffer i denne fremstillingen.

Voldtekt er ikke den eneste formen for seksuelle overgrep som blir benyttet under krig. Seksuelt slaveri, seksuell lemlesting, tvungen prostitusjon, tvungen graviditet og tvungen sterilisering er eksempler på andre grove krenkelser av kvinnekroppen.

Ved å avgrense oppgaven til kun å omfatte *voldtekt* som begås *mot kvinner*, er det ikke min intensjon å differensiere mellom de seksuelle overgrepenes grovhet eller ufarliggjøre voldtekt mot menn.

1.7 Videre fremstilling

Avhandlingen består av tre deler. I den første delen gjenstår å gi en kort innføring i relevante metodespørsmål som særpreger folkeretten (kapittel 2).

Del II er en fremstilling av utviklingen av et voldtektsforbud i internasjonal rett. Først gis et historisk innblikk i synet på voldtekt (kapittel 3). Kapittel 4 viser traktatfestingen av et voldtektsforbud i Genèvekonvensjon IV med tilleggsprotokoller. Her belyses også Norges

²³ Se Morten Ruud og Geir Ulfstein 'Innføring i folkerett' s. 256-257.
I GK art. 2 benyttes både 'krig' og 'væpnet konflikt'.

forpliktelser etter disse (punkt 4.5). Deretter gjennomgås forbudet mot voldtekt slik det fremgår av statuttene til Jugoslaviatribunalet (punkt 5.2), Rwandatribunalet (punkt 5.3) og Den Internasjonale Krigsforbryterdomstol (punkt 5.4). For å belyse det nasjonale ansvar som følger av statuttene til ICC, vil det bli gitt en kort innføring i Norges forpliktelser etter ratifikasjonen av Romavedtektene i punkt 5.4.3.

Kapittel 6 er viet rettspraksis fra internasjonale og nasjonale domstoler. Med dette vil jeg vise hvordan innholdet i voldtektsforbudet slik det ble fremstilt i kapittel 4 og 5 har blitt utviklet. Deretter settes det hele i et større perspektiv gjennom å belyse et voldtektsforbud i menneskerettighetene (kapittel 7). I kapittel 8 gjøres det rede for domstolenes påvirkning på hverandre.

I del III gjøres det plass til noen sammenfattende kommentarer om utviklingen av voldtektsforbudet i internasjonal rett (kapittel 9), før jeg rent avslutningsvis peker på enkelte sannsynlige utviklingstrekk videre (kapittel 10).

2. Metode

2.1 Introduksjon til folkeretten

I forholdet mellom nasjonal rett og folkeretten praktiserer Norge det dualistiske prinsipp. Med dette forstås at folkeretten og den interne rett anses som to adskilte rettssystemer, og det må foretas en gjennomføringsakt før internasjonale avtaler kan få virkning som norsk lov.²⁴ Dersom det skulle oppstå motstrid mellom den nasjonale rett og folkeretten, anvender norske domstoler presumsjonsprinsippet.²⁵ Dersom domstolene skulle komme til at en bestemmelse i folkeretten står i strid med nasjonal rett, skal den norske bestemmelsen legges til grunn.²⁶

²⁴ Jfr. bl.a. Grl. §§ 26, 93 eller 112. Bestemmelsene hindrer at regjeringen opptrer som lovgiver med bakgrunn i folkeretten.

²⁵ Dette innebærer en forutsetning om at norsk rett er i overensstemmelse med folkeretten.

²⁶ Dette er lagt til grunn i rettspraksis, bl.a. i Rt. 2000 s. 1811 (Finanger-dommen). Både norsk straffeprosess og norsk strafferett inneholder imidlertid bestemmelser som sier at reglene gjelder med de begrensninger som fremgår av folkeretten, eks: strl. § 1 og strpl. § 4.

Det er særlig to hensyn som gjør seg gjeldende på folkerettens område: Hensynet til statlig suverenitet og statenes formelle likhet. Suverenitetsprinsippet innebærer at stater i utgangspunktet ikke er underlagt noen annen vilje enn sin egen: Enhver stat er uavhengig og selvstendig, og har eksklusiv jurisdiksjon over eget territorium. Et utslag av prinsippet er at stater har rett til selvhevdelse (selvforsvar). Prinsippet innebærer også at statene har anledning til å avstå fra deler av sin suverenitet gjennom internasjonale forpliktelser eller ved å gi deler av sin myndighet til andre. Et eksempel på dette er Norges anerkjennelse av ICJ som en dømmende instans hvis avgjørelser er bindende for Norge.

Likhetsprinsippet medfører blant annet at hver stat har én stemme i saker som krever samtykke fra statene. Dette betyr at en stats stemme teller like mye som en annen stats stemme uavhengig av størrelse og befolkning. Prinsippet innebærer også at en stat i utgangspunktet ikke kan utøve myndighet over en annen stat og dermed er uavhengig av andre staters politiske ønsker. En annen konsekvens av likhetsprinsippet er at ingen stat kan stille spørsmålstegn ved lovligheten av de offisielle handlingene til en annen stat.²⁷

Prinsippet om statssuverenitet og alle staters formelle likhet har blant annet kommet til uttrykk i FN-pakten:

“The Organization is based on the principle of sovereign equality of all its Members”²⁸

2.2 Særlige rettskilder

2.2.1 Statuttene for Den Internasjonale Domstol

Statuttene til ICJ art. 38 gir anvisning på hvilke rettskilder som er relevante ved avgjørelsen av rettslige spørsmål:

“1. The Court, whose function is to decide in accordance with international law such disputes as are submitted to it, shall apply:

- (a) international conventions, whether general or particular, establishing rules expressly recognized by the contesting states;

²⁷ Mer om folkerettens prinsipper her: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Doctrine+of+Equality+of+States> *lesedato: 14.12.2008*

²⁸ Jfr. FN-paktens art. 2 nr. 1 og art. 27 nr. 1. Likhetsprinsippet er i FN-pakten ikke anvendt fullt ut, da Pakten opererer med vetorett for fem av medlemsstatene. Dette følger implisitt av Paktens art. 27 nr. 3.

- (b) international custom, as evidence of a general practice accepted as law;
- (c) the general principles of law recognized by civilized nations;
- (d) subject to the provisions of Article 59, judicial decisions and the teaching of the most highly qualified publicists of the various nations, as subsidiary means for the determination of the rules of law.

2. This provision shall not prejudice the power of the Court to decide a case *ex aequo et bono*, if the parties agree thereto.”

Bestemmelsen skiller altså mellom prinsipale og subsidiære rettskilder. I litra a til c finner vi de prinsipale kildene, som er konvensjoner, internasjonal sedvanerett og alminnelige rettsgrunnsetninger. Rettspraksis og juridisk teori er etter litra d kilder som det *kan* tas hensyn til. Sammenholdt med art. 59 belyser dette at ICJ ikke opererer med noen prejudikatlære. Ordlyden åpner for at ikke bare domstolens egne, men også nasjonale rettsavgjørelser kan tas i betraktning.

Saker kan også avgjøres etter billighet, *ex aequo et bono*, dersom partene ønsker det, jfr. nr. 2. I skrivende stund har dette ikke skjedd.

Listen over relevante kilder er ikke uttømmende. Dette fremgår ikke direkte av ordlyden, men blant annet av ICJs utstrakte bruk av reelle hensyn både som tolkningsfaktor og selvstendig tolkningsmoment.²⁹

2.2.2 Traktater

Traktater er skriftlige avtaler inngått på tvers av landegrenser og tar sikte på rettsavklaring og et samarbeid mellom statene. I Wienkonvensjonen defineres en traktat som:

”an international agreement concluded between States in written form and governed by international law”³⁰

Traktater kan være bilaterale, mellom to stater, eller multilaterale, mellom flere stater. Omfattende multilaterale traktater betegnes ofte som konvensjoner.

I kraft av suverenitetsprinsippet kan en stat velge hvilke traktater den ønsker å underkaste seg. En stat kan likevel bli bundet av en traktat den ikke har ratifisert, så langt traktaten, eller

²⁹ Se blant annet Corfu Channel, Merits, I.C.J. Reports 1949 p. 244 (Corfu Channel) hvor det vises til ‘elementary considerations of humanity’ på side 22, para 215.

³⁰ Jfr. art. 2 nr 1 punkt (a)

dens enkelte bestemmelser gir uttrykk for å være internasjonal sedvanerett. Mer om dette umiddelbart nedenfor.

2.2.3 Folkerettslig sedvanerett

Sedvanerett har en mye mer fremtredende rolle på folkerettens område enn i nasjonal rett. Dette kommer av den manglende internasjonale tvingende lovgivende og utøvende makt.³¹ Sedvaneretten bidrar til en dynamisk utvikling på området, og sikrer at et lite mindretall ikke kan binde flertallet av verdens stater ved å unnlate å underskrive en traktat. En stat kan imidlertid unngå å bli bundet av internasjonal sedvanerett dersom den har vært en såkalt 'persistent objector'. Dette følger av ICJs uttalelser i Asylsaken.³²

Vilkårene for at noe skal bli ansett som sedvanerett er at det er en omfattende og tilnærmet ensartet statspraksis som har blitt utøvd i den tro at den er i samsvar med gjeldende rett (opinio juris).

Eksempler på handlinger som blir ansett som internasjonal sedvanerett er forbudet mot mord, slaveri og tortur.³³ Også store deler av Wienkonvensjonen, ICJ-statuttene, FN-pakten og Genèvekonvensjonene blir ansett å falle innenfor denne kategorien.

2.2.4 Alminnelige rettsgrunnsetninger

'Alminnelige rettsgrunnsetninger anerkjent av siviliserte stater' henviser til felles rettsgrunnsetninger som kan utledes i nasjonale rettssystemer. Dette er gjerne regler om prosess, bevis og jurisdiksjon. Denne rettskilden benyttes stort sett bare når domstolen ikke klarer å komme frem til en løsning basert på traktat eller sedvane.

En av de alminnelige rettsgrunnsetningene ICJ har identifisert, er prinsippet om god tro. Det ble lagt til grunn som styrende ved avgjørelsen av Nuclear tests-saken (Australia vs. France):

"One of the basic principles governing the creation and performance of legal obligations, whatever their source, is the principle of good faith."³⁴

³¹ FN-pakten inneholder imidlertid regler som sier at Sikkerhetsrådet kan bestemme at det skal gjennomføres tvangstiltak mot enkeltstater for å bevare eller gjenopprette internasjonal fred og sikkerhet. Dette kan være både gjennom innføring av sanksjoner og gjennom andre former for tiltak mot enkeltstater, bl.a. gjennom bruk av militær makt, jfr. FN-pakten kap.VII.

³² The Asylum case. Judgment of November 20th 1950. (Colombia v. Peru, 1950 I.C.J. 266) pp. 276-278. Her fremgår også det nærmere innhold i unntaket.

³³ Disse og flere regler fremgår av ICRC 'Customary International Humanitarian Law' Volume 1 s. 311 flg. og volume 3 punkt 654 flg.

2.3 Tolkningsprinsipper

2.3.1 Wienkonvensjonen

Wienkonvensjonen om traktatretten angir de folkerettslige tolkningsprinsipper.³⁵ Den generelle tolkningsregel står i art. 31 nr. 1:

”A treaty shall be interpreted in good faith in accordance with the ordinary meaning to be given to the terms of the treaty in their context and in the light of its object and purpose.”

Hva som anses å være innenfor traktatens kontekst, beskrives i nr. 2 og 3:

” 2. The context for the purpose of the interpretation of a treaty shall comprise, in addition to the text, including its preamble and annexes:

(a) any agreement relating to the treaty which was made between all the parties in connexion with the conclusion of the treaty;

(b) any instrument which was made by one or more parties in connexion with the conclusion of the treaty and accepted by the other parties as an instrument related to the treaty.

3. There shall be taken into account, together with the context:

(a) any subsequent agreement between the parties regarding the interpretation of the treaty or the application of its provisions;

(b) any subsequent practice in the application of the treaty which establishes the agreement of the parties regarding its interpretation;

(c) any relevant rules of international law applicable in the relations between the parties”.

Dersom partene har en felles forståelse av et uttrykk i traktaten skal dette legges til grunn.³⁶

Supplerende tolkningsfaktorer som kan tas i betraktning er forarbeider og omstendigheter ved kontraktsinngåelsen.³⁷

³⁴ Nuclear Tests (Australia vs. France) Judgment. I.C.J. Reports 1974 p. 253, para 46

³⁵ De fleste av konvensjonens bestemmelser gir uttrykk for internasjonal sedvanerett, herunder art. 31.

³⁶ Jfr. Wienkonvensjonen art. 31 nr. 4

³⁷ ibid. art. 32

2.3.2 Martens-formelen

Martens-formelen er nedfelt i fortalet til Haag-konvensjon IV, og er en erklæring fra medlemsstatene om at disse anerkjenner sedvaneretten som gjeldende rett dersom de under en væpnet konflikt skulle befinne seg på et rettsområde som ikke er regulert av konvensjoner de har inngått:

“Until a more complete code of the laws of war has been issued, the High Contracting Parties deem it expedient to declare that, in cases not included in the Regulations adopted by them, the inhabitants and the belligerents remain under the protection and the rule of the principles of the law of nations, as they result from the usages established among civilized peoples, from the laws of humanity, and the dictates of the public conscience.”

Det vises i teksten til ‘principles of the law of nations’. Hva som ligger i dette har blitt utdypet i teorien, og kan sammenfattes i tre punkter: Proporsjonalitet, militær nødvendighet og hensynet til beskyttelse av sivilbefolkningen.³⁸

Martens-formelen har også kommet til uttrykk i TP I art. 1 nr. 2, noe som viser at den er like aktuell selv 70 år etter at den ble utformet. I TP I er den tatt inn i selve konvensjonen, i motsetning til i fortalet slik som i Haag-konvensjon IV.³⁹

2.3.3 Ved motstrid

Dersom man ved løsningen av et rettsspørsmål kommer til at to regler er i motstrid med hverandre, må man benytte seg av normkonfliktreglene. I folkeretten tar man utgangspunkt i de samme konfliktreglene som i nasjonal rett: *lex superior*, *lex posterior* og *lex specialis*.⁴⁰

Lex superior-prinsippet er ikke like anvendbart i folkeretten som i nasjonal rett, da de fleste folkerettslige regler har samme trinnhøyde.⁴¹ *Lex posterior*-prinsippet kan også være vanskelig å anvende, da det ofte vil oppstå problemer med bevisførsel om når en regel har

³⁸ Se bl. a. Ruud, ‘Innføring i krigens folkerett’ s. 98, Oppenheim/Lauterpacht, ‘Oppenheims International law’, bind 2 s. 227, Rosenblad, ‘International humanitarian law of armed conflict – some aspects of the principle of distinction and related problems’ s. 11-12.

³⁹ Dette er en klar understreking av at de skrevne regler i konvensjonen ikke kan anses å være uttømmende og indikerer at konvensjonen ikke kan tolkes antitetisk. Se også Ruud, op.cit., s. 98.

⁴⁰ Dette er alminnelig antatt i teori og praksis, og synes også forutsatt ved anvendelsen av ICJ-statuttens art. 38. Dette på grunn av at de alminnelige rettsgrunnsetninger i litra c bare er ment å skulle benyttes dersom svaret på et rettsspørsmål ikke kunne løses ved hjelp av traktater eller sedvane. Under utarbeidelsen av PCIJ-statuttene (forgjengeren til ICJ) ble det uttrykkelig avvist at rettskildene i art. 38 var nedfelt i prioritert rekkefølge. Se f. eks. Malcolm D. Evans ‘International law’ s. 133.

⁴¹ FN-paktens art. 103 opererer imidlertid med en bestemt trinnhøyderegel. Den sier at pakten går foran enhver annen forpliktelse en stat måtte ha etter en annen internasjonal avtale.

oppstått. Dette er særlig praktisk når det kommer til sedvanerettsregler. Lex specialis-prinsippet er derimot mer benyttet i folkeretten. Grunnen til dette er at mye av traktatretten består av spesialbestemmelser beregnet på å løse konkrete problemer.

En annen konfliktregel oppstilles i Wienkonvensjonen art. 53. Bestemmelsen gir uttrykk for internasjonal sedvanerett og sier at en traktat er ugyldig dersom den kommer i konflikt med en ufravikelig folkerettsregel (jus cogens).

En jus cogens regel er definert som:

”a norm accepted and recognized by the international community of States as a whole as a norm from which no derogation is permitted and which can be modified only by a subsequent norm of general international having the same character”.

Wienkonvensjonens art. 64 fastslår at dersom en ny jus cogens regel skulle dukke opp, vil en hver traktat som er i konflikt med denne normen bli ugyldig og opphøre å eksistere.

Jus cogens normer gir uttrykk for de viktigste verdier som verdenssamfunnet anerkjenner, og har trinnhøyde over all folkerettslig sedvanerett og traktater. Forbudet mot tortur anses å være en jus cogens norm.⁴²

DEL II UTVIKLING AV ET FORBUD MOT VOLDTEKT I KRIG

3. Voldtekt i tiden frem mot Genèvekonvensjonene av 1949

’Krigens lover og regler’ er et regelsett som har eksistert i tusenvis av år, men har ikke hatt noe klart definert innhold.⁴³ Cicero (106 f. Kr – 43 f. Kr.) oppfordret i sin tid soldatene til å følge krigens lover og regler, og mente at krig skulle utføres med så lite grusomheter som mulig for å hindre unødige lidelser.⁴⁴ Cicero mente blant annet at kriger om landområder og eiendeler var rettferdige kriger. Da kvinner ble ansett som en del av mannens eiendom, var

⁴² Se f.eks. Prosecutor v. Anto Furundzija, IT-95-17/1-T, 10 December 1998 (Furundzija), paras 153 - 155

⁴³ Askin, op.cit., s. 19

⁴⁴ Askin, op.cit., s. 19

de en del av eiendommene som krigsherrene rettmessig kunne erobre.⁴⁵ Voldtekt av en kvinne ble ansett å være en eiendomskenkelse begått mot mannen som eide henne.⁴⁶

I antikkens Hellas var voldtekt en sosialt akseptert handling som befant seg godt innenfor datidens regler i krig. De erobrede kvinnene ble av de krigende ansett som "legitimate booty, useful as wives, concubines, slave labour or battle-camp trophy".⁴⁷

I tidlig middelalder mente de lærde at dersom en krig var rettfærdig, var midlene for å vinne den ubegrensede. Dette innebar at dersom det fantes en akseptabel grunn for å være involvert i en væpnet konflikt, kunne krigen være så brutal og hensynsløs som mulig. Kvinner og barn ble utsatt for seksuelle overgrep som en 'del av pakken' i krig.⁴⁸

Enkelte jurister argumenterte allerede her for et voldtektsforbud i krig. Dette ble imidlertid aldri den rådende oppfatning på denne tiden.⁴⁹ Krigsvoldtekter ble sett på som en indikasjon på en manns suksess på slagmarken:

"Opportunities to rape and loot were among the few advantages open to...soldiers, who were paid with great irregularity by their leaders... triumph over women by rape became a way to measure victory, part of a soldier's proof of masculinity and success, a tangible reward for services rendered...an actual reward of war"⁵⁰

Fra sen middelalder endret synet på voldtekt seg gradvis fra å være en krenkelse av mannen til å bli en krenkelse av kvinnen selv. Voldtekt ble ansett å være en frarøvelse av kvinnens dyd og ærbarhet. Likevel var den allmenne oppfatning at forbrytelsen rammet mannens rett til kvinnens ærbarhet like mye som den rammet kvinnen selv.⁵¹

Hugo Grotius (1583 – 1683) var den første som utførte et helhetlig arbeid med å systematisere de internasjonale reglene i krig. Han fastslo at menn som begikk voldtekt, både i krigstid og i fredstid, skulle straffes. Selv om flere av de mer progressive statene etter dette forbød voldtekt i krig, var krigsvoldtekter fortsatt et stort problem.⁵²

⁴⁵ Tomaselli og Porter 'Rape: an historical and social enquiry' s. 217.

⁴⁶ ibid.

⁴⁷ Brownmiller 'Against our will: men, women and rape' s. 25

⁴⁸ ibid. s. 31-113

⁴⁹ Mer om dette i Askin, op.cit., s. 26-27

⁵⁰ Brownmiller, op.cit., s. 28

⁵¹ Tomaselli/Porter, op.cit., s. 217

⁵² Brownmiller, op.cit., s. 27

I tiden frem mot 1900-tallet fortsatte prinsipper om formål og restriksjoner i krig å utvikle seg, gjennom både den originale Genèvekonvensjonen av 1864, og Haag-konvensjonene, men det var først gjennom Genèvekonvensjonene av 1949 at et forbud mot voldtekt fikk et bredt internasjonalt nedslagsfelt.

4. Voldtekt som brudd på Genèvekonvensjon IV med protokoller

4.1 Introduksjon

Genèvekonvensjon IV (GK IV) var den første traktat som nedfelte et internasjonalt vern mot voldtekt for kvinner. Konvensjonen er én av fire Genèvekonvensjoner som ble opprettet i 1949. Bakgrunnen var sveitseren Henry Dunants engasjement for å unngå unødige lidelser i krig. Sammen med fire andre opprettet han Den Internasjonale Røde Kors – komiteen (ICRC). De fem grunnleggerne bestemte seg senere for å innkalle til en internasjonal konferanse for å få verdenssamfunnet til å samarbeide og enes om konvensjoner hvis formål var å begrense lidelsene til de som ble rammet av krig. Disse konvensjonene ble senere avløst av de fire Genèvekonvensjonene (GK) fra 1949.

Den første GK tar sikte på å gi beskyttelse til sårede og syke i felten. Den andre GK gir beskyttelse til sårede, syke og skipbrudne til sjøs. Den tredje GK søker å bedre krigsfangers kår, og den fjerde GK inneholder regler som beskytter sivile under en fiendtlig makts kontroll. Det er særlig sistnevnte konvensjon som vil bli behandlet i denne fremstillingen. Genèvekonvensjonene er ratifisert av de aller fleste land i verden, herunder Norge i 1951.

I 1977 ble Genèvekonvensjonene utfylt av to tilleggsprotokoller. Den første protokollen supplerer GK IV i internasjonale væpnede konflikter. Den andre etablerer utfyllende regler for de interne væpnede konflikter.

Disse seks konvensjonene utgjør i dag hoveddelen av den internasjonale humanitære retten.⁵³

⁵³ Jfr. ICRC. Se bl.a. <http://www.redcross.no/articleprint.asp?ArticleID=10884> lesedato 14.12.2008 og <http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/humanitarian-law-factsheet> lesedato: 14.12.2008

4.2 Voldtektsforbudet i Genèvekonvensjon IV

4.2.1 Anvendelsesområde

Hovedformålet til GK IV er å gi beskyttelse til spesielle grupper av personer som anses å være særlig utsatt under krig, og som ikke selv klarer å beskytte seg eller på annen måte ivareta sine interesser.

GK IV kommer til anvendelse i enhver væpnet konflikt som måtte oppstå mellom konvensjonspartene, selv om den ene part ikke erkjenner at det består en krigstilstand mellom dem.⁵⁴ Konvensjonen regulerer også tilfeller hvor en konvensjonsparts territorium eller deler av det blir okkupert, selv om okkupasjonsmakten ikke møter militær motstand.⁵⁵

Konvensjonen gir rettigheter til 'beskyttede personer'. I følge art. 4 (1) er dette:

"Those who, at a given moment and in any manner whatsoever, find themselves, in case of a conflict or occupation, in the hands of a Party to the conflict or Occupying Power of which they are not nationals."

Statsborgere av en stat som ikke har ratifisert GK IV, og personer som er beskyttet av GK I, II eller III, er ikke omfattet av definisjonen.⁵⁶ Det er heller ikke borgere av en nøytral stat som befinner seg på en krigførende stats territorium, og borgere av en ikke-krigførende stat, så lenge den stat som de er borgere av har normal diplomatisk representasjon hos den stat som har dem i sin makt.⁵⁷

4.2.2 Bestemmelsens innhold

Et uttrykkelig forbud mot voldtekt fremkommer av GK IV art. 27. Første ledd fastslår:

"Protected persons are entitled, in all circumstances, to respect for their persons, their honour, their family rights, their religious convictions and practices, and their manners and customs. They shall at all times be humanely treated, and shall be protected especially against all acts of violence or threats thereof and against insults and public curiosity."

Annet ledd presiserer kvinners særskilte rettigheter:

⁵⁴ Jfr. GK art. 2 (1). Ordlyden illustrerer forskjellen på 'krig' og 'væpnet konflikt' som nevnt i punkt 1.5.3.

⁵⁵ Jfr. GK art. 2 (2)

⁵⁶ Jfr. GK IV art. 4 (2) og (4)

⁵⁷ Jfr. GK IV art. 4 (2). GK IV del II har et videre anvendelsesområde enn del I og del III jfr. GK IV art. 4 (3) smh. art. 13

”Women shall be especially protected against any attack on their honour, in particular against rape, enforced prostitution, or any form of indecent assault. Without prejudice to the provisions relating to their state of health, age and sex, all protected persons shall be treated with the same consideration by the Party to the conflict in whose power they are, without any adverse distinction based, in particular, on race, religion or political opinion.”

Bestemmelsen tar altså sikte på å gi et særlig vern til kvinner mot ethvert angrep på deres ære. Forbrytelsen karakteriseres som et usømmelig angrep.

4.3 Voldtektsforbudet i Tilleggsprotokoll I

4.3.1 Anvendelsesområde

Den første tilleggsprotokollen er en utvikling av bestemmelsene i GK IV. TP I gjelder for de internasjonale væpnede konflikter.⁵⁸ TP I gir rettigheter til `sivile` i motsetning til `beskyttede personer`. Etter konvensjonen er sivile alle mennesker som ikke er krigsfanger eller stridende.⁵⁹

Innenfor uttrykket `sivile` faller også de som er unntatt fra beskyttelse etter GK IV gjennom bruken av uttrykket `beskyttede personer`.⁶⁰ TP I har altså et videre anvendelsesområde enn GK IV.

4.3.2 Bestemmelsens innhold

I TP I følger et uttrykkelig forbud mot voldtekt av art. 76 nr. 1:

”Women shall be the object of special respect and shall be protected in particular against rape, forced prostitution and any other form of indecent assault.”

Etter denne bestemmelsen skal altså kvinner være gjenstand for særlig respekt. Kvinner skal vernes mot voldtekt, og overgrepet karakteriseres som utuktig.

⁵⁸ Jfr. TP I art. 1 (3)

⁵⁹ Jfr. TP I art. 50 (1) smh. art. 43 (2)

⁶⁰ Se punkt 4.2.1 ovenfor.

4.4 Voldtektsforbudet i Tilleggsprotokoll II

4.4.1 Anvendelsesområde

Den andre tilleggsprotokollen gir rettigheter til alle personer som er berørt av en væpnet konflikt som ikke dekkes av tilleggsprotokoll I, og som:

“take place in the territory of a High Contracting Party between its armed forces and dissident armed forces or other organized armed groups which, under responsible command, exercise such control over a part of its territory as to enable them to carry out sustained and concerned military operations and to implement this Protocol”.⁶¹

Den andre tilleggsprotokollen er ment å videreutvikle og supplere GK art. 3, som også gjelder for de ikke-internasjonale væpnede konflikter.⁶²

Det følger imidlertid av ordlyden til TP II at denne har et noe snevrere anvendelsesområde enn GK art. 3. Dette er fordi TP II opererer med et annet innhold i begrepet ‘væpnet konflikt’. Interne uroligheter og spente situasjoner, som for eksempel opptøyer og isolerte og sporadiske voldshandlinger, er situasjoner som faller innenfor GK art. 3, men utenfor TP IIs anvendelsesområde.⁶³

4.4.2 Bestemmelsens innhold

I TP II er voldtekt forbudt etter artikkel 4. Bestemmelsen omhandler de fundamentale garantier sivile skal være sikret under en intern væpnet konflikt.⁶⁴

“All persons who do not take a direct part or who have ceased to take part in hostilities, whether or not their liberty has been restricted, are entitled to respect for their person, honour and convictions and religious practices. They shall in all circumstances be treated humanely, without any adverse distinction. It is prohibited to order that there shall be no survivors.”

Bestemmelsens nr. 2 har følgende ordlyd:

“Without prejudice to the generality of the foregoing, the following acts are and shall remain prohibited at any time and in any place whatsoever:

⁶¹ Jfr. TP II art. 1 nr. 1

⁶² *ibid.*

⁶³ Jfr. TP II art. 1 nr. 2

⁶⁴ Jfr. TP II art. 4 nr. 1

- (a) Violence to the life, health and physical or mental well-being of persons, in particular murder as well as cruel treatment such as torture, mutilation or any form of corporal punishment;
- (b) Collective punishments;
- (c) Taking of hostages;
- (d) Acts of terrorism;
- (e) Outrages upon personal dignity, in particular humiliating and degrading treatment, **rape**, enforced prostitution and any form of indecent assault;
- (f) Slavery and the slave trade in all their forms;
- (g) Pillage;
- (h) Threats to commit any of the foregoing acts” (min utheving).

Voldtekt er altså forbudt etter TP II art. 4 nr. 2 litra e, og inngår i karakteristikken ‘krenkelse av den menneskelige verdighet’.

Bestemmelsen sier altså at voldtekt skal være forbudt *uansett tid og sted*. Umiddelbart fremstår dette som et meget omfattende og sterkt vern, men sett i sammenheng med bestemmelsens anvendelsesområde og de skranker som her oppstilles med hensyn til konflikten art, må uttrykket tolkes innskrenkende.⁶⁵

4.5 Nasjonale forpliktelser etter Genèvekonvensjonen

Håndhevingen av Genèvekonvensjonens bestemmelser skjer i utgangspunktet nasjonalt. Hovedårsaken til dette var at verdenssamfunnet manglet en internasjonal håndhevingsmyndighet på den tiden da konvensjonene kom i stand. Gjennom Norges ratifikasjon av konvensjonen påtok staten seg å sørge for effektive lovbestemmelser som ivaretok Norges forpliktelser etter konvensjonen. Dette ble løst ved å lage en ny bestemmelse i den militære straffelov.

Milstrl. § 108 fastslår at den som overtrer eller medvirker til å overtre en bestemmelse som er gitt til beskyttelse for personer eller eiendom i de fire Genèvekonvensjonene eller tilleggsprotokollene, straffes med fengsel i fire år dersom ikke forholdet rammes av et strengere straffebud. Bestemmelsen var ikke ment å skulle benyttes i konkurrans. Dette innebærer at dersom handlingen ville føre til en strengere straff etter et annet straffebud, vil

⁶⁵ Jfr. TP II art. 1 nr. 1

handlingen tiltales etter det alternative straffebudet. Da straffeloven hadde en langt større strafferamme enn fire år på handlinger som voldtekt og drap⁶⁶, hadde milstrl. § 108 naturlig nok en begrenset betydning i praksis.

Genèvekonvensjonens art. 146 innebærer en plikt for medlemsstatene til å gjennomføre nødvendige prosesser for å sørge for effektive straffebestemmelser som kan anvendes overfor personer som selv har begått, eller gitt ordre om å begå, et eller flere av de alvorlige brudd på konvensjonen. Disse er nedfelt i artikkel 147:

“wilful killing, torture or inhuman treatment, including biological experiments, wilfully causing great suffering or serious injury to body or health, unlawful deportation or transfer or unlawful confinement of a protected person, compelling a protected person to serve in the forces of a hostile power, or wilfully depriving a protected person of the rights of a fair and regular trial prescribed in the present convention, taking of hostages and extensive destruction and appropriation of property, not justified by military necessity and carried out unlawfully and wantonly”.

Voldtekt er ikke eksplisitt nevnt som en av disse handlingene.

Det forhold at statene har forpliktet seg til å prioritere enkelte av konvensjonens bestemmelser har ingen innvirkning på deres ansvar for å oppfylle de øvrige forpliktelser etter konvensjonen.

5. Voldtekt som brudd på statuttene til internasjonale domstoler

5.1 Introduksjon

Opprettelsen av internasjonale straffedomstoler skjedde første gang etter andre verdenskrig.⁶⁷ Nürnbergtribunalet⁶⁸ og Tokyotribunalet⁶⁹ ble opprettet av de allierte for å behandle saker om alvorlige forbrytelser under krigen begått av sentrale tyske og japanske

⁶⁶ Jfr. bl.a. strl. §§ 192 og 133

⁶⁷ Den aller første kjente antydning til internasjonal domstol, var et ad hoc-tribunal hvor Peter von Hagenbach i 1747 ble beskyldt for å ha opprettet et terrorvelde i byen Breisach. Det hersker likevel uenighet om hvorvidt domstolen kunne karakteriseres som internasjonal. Mer om dette i Georg Schwarzenberg ‘International law as applied by international courts and tribunals’ s. 462, og Timothy L. H. McCormack ‘Selective reaction to atrocity: war crimes and the development of international criminal law’ s. 6.

⁶⁸ The International Military Tribunal (IMT). Opprettet med hjemmel i London-chartret, en forordning utstedt 8. august 1945 med bakgrunn i Moskva-erklæringen ‘Statement of atrocities’.

⁶⁹ The International Military Tribunal for the Far East (IMTFE). Opprettet ved ‘Charter of the International Military Tribunal for the Far East’ etablert 19. januar 1946.

ledere. Domstolene hadde jurisdiksjon over tre typer av forbrytelser: krigsforbrytelser, forbrytelser mot freden og forbrytelser mot menneskeheten.

Nye ad hoc-domstoler har kommet til i de senere årene. Med bakgrunn i konfliktene i Rwanda og det tidligere Jugoslavia opprettet FNs Sikkerhetsråd to nye tribunaler for å sikre at lederne av de alvorlige forbrytelsene under krigen skulle stilles til ansvar. Tribunalene har jurisdiksjon over brudd på krigens lover og regler, forbrytelser mot menneskeheten og også for folkemord. Ordlyden i bestemmelsene i statuttene til ICTY og ICTR er i stor grad sammenfallende.

ICTY og ICTR har både parallell myndighet og forrang foran nasjonale domstoler.⁷⁰ Ad hoc-tribunalenes eksistens er således ikke til hinder for at internasjonale forbrytere tiltales nasjonalt, men sakene kan når som helst kreves overført av ICTY og ICTR.⁷¹

Den første permanente straffedomstol på internasjonalt nivå ble opprettet gjennom Romavedtektene i 1998.⁷² I likhet med statuttene til ICTY og ICTR er dette en FN-initiert traktat, men ICC er i motsetning til de to førstnevnte en selvstendig enhet uavhengig av FN. Noe av begrunnelsen for opprettelsen av en fast internasjonal domstol var at man unngikk at straffeforfølgningen fikk et tilbakevirkende preg.⁷³ ICC kan utelukkende behandle saker om forbrytelser som i tid ble begått etter at domstolen trådte i kraft, dvs. fra 1. juli 2002.⁷⁴ En annen begrunnelse er at det er mer hensiktsmessig med én fast domstol som alle stater har mulighet til å knytte seg til, i stedet for å etablere nye ad hoc-tribunaler etter hvert som nye grove forbrytelser blir begått på internasjonalt nivå. ICCs materielle kompetanse begrenser seg til saker om folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser.⁷⁵

Utgangspunktet er at ICC skal være komplementær til de nasjonale domstoler.⁷⁶ ICC er ikke ment å erstatte de nasjonale domstolene, men utfylle dem. Statene er dermed i utgangspunktet selv ansvarlig for straffeforfølgning av slike forbrytelser. Domstolens

⁷⁰ Jfr. ICTY-statuttens art. 9 og ICTR-statuttens art. 8.

⁷¹ Eksempler på dette er Danmark og Bosnias straffeforfølgning av forbrytere i det tidligere Jugoslavia, samt overføring av Tadic-saken (IT-94-1 "Prijedor") fra rettsforfølgning i Tyskland til ICTY.

⁷² 'Roma-vedtektene for Den internasjonale krigsforbryterdomstol' (ICC-statuttene).

⁷³ Dette er hovedinnvendingen ved ad hoc-tribunalene til tross for at handlingene det straffes for ble gjort ulovlig etter både nasjonal rett, folkerettslige traktater og folkerettslig sedvane på tidspunktet for handlingen.

⁷⁴ Jfr. ICC-statuttene art. 11 nr. 1

⁷⁵ Ibid. art. 5 nr. 1. Domstolens kompetanse til å pådømme aggresjonsforbrytelser har per dags dato ikke trådt i kraft, jfr. ICC-statuttene art. 5 nr. 2.

⁷⁶ Jfr. ICC-statuttene art. 1

hovedformål er effektivt å motarbeide straffrihet for de alvorligste internasjonale forbrytelser, blant annet ved å sikre at stater forfølger disse og at det for øvrig foreligger institusjonelle forutsetninger for straffeforfølgning.⁷⁷

Som et utslag av komplementaritetsprinsippet skal ICC avvise en sak dersom:

- (a) The case is being investigated or prosecuted by a State which have jurisdiction over it, unless the State is unwilling or unable genuinely to carry out the investigation or the prosecution;
- (b) The case has been investigated by a State which has jurisdiction over it and the State has decided not to prosecute the person concerned, unless the decision resulted from the unwillingness or inability of the State genuinely to prosecute;
- (c) The person concerned has already been tried for conduct which is the subject of the complaint, and a trial by the Court is not permitted under article 20, paragraph 3;
- (d) The case is not of sufficient gravity to justify further action by the Court.⁷⁸

ICC-statuttene er ment i all hovedsak å være en kodifisering av gjeldende rett.⁷⁹ Det er naturlig å ta utgangspunkt i at statuttene derfor reflekterer utviklingen og gir uttrykk for den generelle rettstilstanden i internasjonal strafferett fra Genèvekonvensjonene på 1950-tallet og frem til 1998.

I oktober 2008 hadde 108 stater ratifisert Romavedtektene.⁸⁰ Ytterligere 40 stater hadde signert, og 38 av disse har signalisert at de ønsker å ratifisere.

I følge Wienkonvensjonen art. 18 har en stat som har signert en traktat forpliktet seg til å avstå fra handlinger som er i strid med traktatens hensikt og formål. Et unntak er dersom staten har gjort det klart at den ikke har til hensikt å bli part i konvensjonen.⁸¹ En slik erklæring er avgitt av USA og Israel.⁸² Dette medfører at disse landene kan komme til å nekte utlevering av sine statsborgere til ICC uavhengig av om ICC mener at de ikke er stilt til ansvar under nasjonale domstoler.

⁷⁷ Se St.prp.nr. 24 (1999-2000). 'Om samtykke til ratifikasjon av vedtektene av 17. juli 1998 for Den internasjonale straffedomstol («Roma-vedtektene»)' punkt 5.2

⁷⁸ Jfr. ICC-statuttene art. 17

⁷⁹ Ett eksempel på at bestemmelser i ICC statuttene ikke nødvendigvis er kodifisering av allerede gjeldende folkerett nevnes av Yoram Dinstein i 'The conduct of hostilities under the law of international armed conflict' s. 232-3. (Gjelder ICC art. 8 (2) litra b punkt (viii))

⁸⁰ <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&id=372&chapter=18&lang=en> *lesedato: 14.10.2008*

⁸¹ Jfr. Wienkonvensjonen art. 18 litra a

⁸² USA avga erklæring 6. mai 2002. Se <http://www.asil.org/insigh87.cfm> *lesedato: 14.12.2008*

5.2 Jugoslaviatribunalet

5.2.1 Voldtekt som forbrytelse mot menneskeheten

Av de tre kategoriene forbrytelser som ICTY har jurisdiksjon over er det kun én bestemmelse som uttrykkelig omfatter voldtekt. Dette er statuttens art. 5 'forbrytelser mot menneskeheten'. Grunnvilkåret er at handlingen må være utøvd i forbindelse med en væpnet konflikt, intern eller internasjonal, og at den må være rettet mot en sivilbefolkning. Litra a til i beskriver hvilke handlinger som faller inn under kategorien:

- (a) murder;
- (b) extermination;
- (c) enslavement;
- (d) deportation;
- (e) imprisonment;
- (f) torture;
- (g) **rape**;
- (h) persecutions on political, racial and religious grounds;
- (i) other inhumane acts. (min utheving)

Forbrytelsen settes i samme kategori som mord, utryddelse og tortur. En slik plassering viser alvorlighetsgraden av forbrytelsen.

At voldtekt er utvetydig fastsatt som en forbrytelse mot menneskeheten viser hvor kompleks voldtektsforbrytelsen kan være. At voldtekt er eksplisitt uttalt som en forbrytelse mot menneskeheten, gir også en viktig signaleffekt. For øvrig bidrar dette også til forutberegnelighet.

5.3 Rwandatribunalet

5.3.1 Voldtekt som brudd på den felles art 3 i Genèvekonvensjon IV og TP II

Rwandatribunalet har etter statuttens art. 4 kompetanse til å straffeforfølge personer som selv utøver eller gir ordre om å utføre grove krenkelser av den felles artikkel 3 i

Genèvekonvensjonene samt TP II. Det gis eksempler på disse krenkelsene i litra a til h. Det presiseres at listen ikke er ment å være uttømmende:

- (a) Violence to life, health and physical or mental well-being of persons, in particular murder as well as cruel treatment such as torture, mutilation or any form of corporal punishment;
- (b) Collective punishments;
- (c) Taking of hostages;
- (d) Acts of terrorism;
- (e) Outrages upon personal dignity, in particular humiliating and degrading treatment, **rape**, enforced prostitution and any form of indecent assault;
- (f) Pillage;
- (g) The passing of sentences and the carrying out of executions without previous judgment pronounced by a regularly constituted court, affording all the judicial guarantees which are recognized as indispensable by civilized peoples;
- (h) Threats to commit any of the foregoing acts (min utheving).

Bestemmelsen er tilnærmet identisk med TP II art. 4 nr. 2. Litra g er en tilføyelse hentet fra GK art. 3.

Tilleggsprotokollen innehar den første bestemmelsen som angir et voldtektsforbud i ikke-internasjonale væpnede konflikter. Rwanda har ratifisert GK IV men ikke TP II. Ved at TP IIs forbud mot voldtekt i ikke-internasjonale væpnede konflikter er nedfelt i statuttene til ICTR, får TP II likevel anvendelse på krigshandlingene begått i Rwanda, men på et annet rettslig grunnlag.

5.3.2 Voldtekt som forbrytelse mot menneskeheten

Forbrytelser mot menneskeheten er beskrevet i statuttens art. 3. I følge denne bestemmelsen har ICTR kompetanse til å straffeforfølge personer som utøver en eller flere bestemte handlinger dersom de har blitt begått som en del av et omfattende eller systematisk angrep mot en sivilbefolkning på nasjonalt, politisk, etnisk, rasemessig eller religiøst grunnlag.

I motsetning til i statuttene til ICTY oppstilles det ikke krav om at det må foreligge en væpnet konflikt.

De opplistede handlingene er likelydende med ICTY-statuttens art. 5. Også her blir voldtekt anerkjent som en forbrytelse mot menneskeheten på lik linje med mord, slaveri og tortur.

5.4 Den Internasjonale Krigsforbryterdomstol

5.4.1 Voldtekt som krigsforbrytelse

Av statuttens art. 8 nr. 1 fremgår at ICC har jurisdiksjon over krigsforbrytelser *spesielt* når de er utøvd som ledd i en plan eller målsetting eller som et ledd i en omfattende utøvelse av slike forbrytelser. Det er altså ikke et absolutt vilkår for at handlingene i litra a til e skal kategoriseres som krigsforbrytelser at de er begått som ledd i en plan eller målsetting, eller som et ledd i en omfattende utøvelse av slike forbrytelser. Det innebærer bare at dersom handlingene oppfyller denne beskrivelsen, har domstolen større grunn til å behandle sakene.

Definisjonen på betegnelsen krigsforbrytelser fremgår av art. 8 nr. 2 litra a til f. Av disse inngår voldtekt eksplisitt i følgende ledd:

Litra b:

Punkt (i) til (xxvi) nevner andre eksempler på krigsforbrytelser etter statuttene. Disse er:

”[o]ther serious violations of the laws and customs applicable in international armed conflict, within the established framework of international law, namely, any of the following acts:”

Et forbud mot voldtekt og andre seksuelle overgrep har fått en egen bestemmelse i punkt (xxii):

”Committing **rape**, sexual slavery, enforced prostitution, forced pregnancy, as defined in article 7, paragraph 2 (f), enforced sterilization, or any other form of sexual violence also constituting a grave breach of the Geneva Conventions” (min utheving).

Det fremgår av denne bestemmelsen at ICC-statuttene anser voldtekt som et alvorlig brudd på Genèvekonvensjonene.⁸³ Det er derfor noe bemerkelsesverdig at dette ikke er inntatt i litra a som gjengir de alvorlige brudd på Genèvekonvensjonen.

Samtidig anerkjenner ICC-statuttene voldtekt som en krigsforbrytelse. Dette er en klar utvikling i forhold til statuttene til ICTY og ICTR hvor voldtekt ikke inngikk eksplisitt. ICTY-statuttene anerkjente heller ikke voldtekt som et alvorlig brudd på Genèvekonvensjonene.⁸⁴

⁸³ Å anse at uttrykket ‘also constituting a grave breach of the Geneva Conventions’ bare viser tilbake til ‘enforced sterilization’, vil være en for snever tolkning.

⁸⁴ Jeg kommer tilbake til denne utviklingen i punkt 6.2.1

Litra e:

Dette leddet er innholdsmessig ganske likt med litra b ovenfor, med unntak av at bestemmelsen gjelder for ikke-internasjonale konflikter. Det uttrykkelige forbudet mot voldtekt inngår i punkt (vi):

”Committing **rape**, sexual slavery, enforced prostitution, forced pregnancy, as defined in article 7, paragraph 2 (f), enforced sterilization, or any other form of sexual violence also constituting a serious violation of article 3 common to the four Geneva Conventions” (min utheving).

5.4.2 Voldtekt som forbrytelse mot menneskeheten

Forbrytelser mot menneskeheten er definert i statuttens art 7 nr. 1. Dette er en hvilken som helst av handlingene som er beskrevet i litra a til k når de er begått som et ledd i et utbredt eller systematisk angrep rettet mot en sivilbefolkning, og med kunnskap om angrepet.

Litra g nevner voldtekt som en av disse handlingene:

”**Rape**, sexual slavery, enforced prostitution, forced pregnancy, enforced sterilization, or any other form of sexual violence of comparable gravity”. (min utheving)

Dersom vi tolker bestemmelsen antitetisk, ser vi at forbrytelsene i litra a til k ikke anses som forbrytelser mot menneskeheten med mindre de er foretatt som en del av et omfattende, systematisk angrep og med vitende og vilje er rettet direkte mot en sivilbefolkning. Dette er et grunnleggende vilkår og står i klar motsetning til bestemmelsen om krigsforbrytelser, som ikke oppstiller et slikt vilkår.

Dette har sammenheng med at forbrytelser mot menneskeheten etter ICC-statuttene ikke forutsetter at det foreligger krig eller væpner konflikt, i motsetning til det som kreves ved krigsforbrytelser. Ved å fastsette et grunnvilkår om omfattende systematisk angrep, viser bestemmelsen at individuelle handlinger som sådan ikke vil utgjøre brudd på art. 7 og dermed heller ikke utgjøre en forbrytelse mot menneskeheten.

5.4.3 Nasjonale forpliktelser etter ICC-statuttene

ICC er som nevnt ment å være komplementær til de nasjonale domstolene. Ved ratifikasjonen av Romavedtektene forpliktet Norge seg blant annet til å straffeforfølge

internasjonale forbrytere som oppholder seg i Norge. For å følge opp disse forpliktelsene, ble det vedtatt at kap. 16 i strl.2005 skulle trå i kraft allerede fra 7. mars 2008.⁸⁵

Det ble med dette åpnet for å straffeforfølge forbrytelser som folkemord, forbrytelse mot menneskeheten og krigsforbrytelse mot person. Tidligere kunne internasjonale forbrytere i Norge bare dømmes for de individuelle handlinger, slik som mord, tortur, voldtekt og lignende.⁸⁶ Med dagens ordning kan man sette forbrytelsen i et større hele og dermed tilføye et ekstra og viktig element ved forbrytelsene, nemlig det å kunne karakterisere forbrytelsene som internasjonale forbrytelser med det stigmaet dette medfører.

Nettopp på grunn av Norges manglende mulighet til å straffe internasjonale forbrytere som sådan, ble Norge av enkelte sett på som et fristed for krigsforbrytere. I mai 2006 nektet ICTR å overføre en rettssak til Norge fordi våre lovbestemmelser ikke åpnet for å dømme krigsforbrytere som sådan, og dermed fikk man ikke frem den økte straffverdighet i det enkelte tilfelle.⁸⁷ En tiltale som utelukkende besto av tiltalepunkter som voldtekt, drap og tortur, ble ikke ansett tilstrekkelig for å belyse straffverdigheten ved forbrytelsene når disse ble begått som ledd i et systematisk hele. Strafferammen på 21 år, ble også ansett å være for snever.

De nye bestemmelsene innebærer en økning i maksimumsstraffen. Overtredelse av forbrytelsene i strl.2005 kap. 16 kan medføre i inntil 30 års fengsel. Bestemmelsene i kap. 16 kan også anvendes på handlinger begått før ikrafttreddelsen, dersom handlingen på gjerningstidspunktet var straffbar ifølge dagjeldende straffelovgivning og ansett som folkemord, forbrytelse mot menneskeheten eller krigsforbrytelse etter folkeretten, jfr. strl.2005 § 3 (2). For å unngå at bestemmelsene kommer i strid med fundamentale rettssikkerhetsgarantier, slik som Grunnlovens forbud om tilbakevirkende straff i § 97, bestemmer § 3 (2) 2. pkt. at straffen ikke kan overskride straffen som ville ha blitt idømt etter straffelovgivningen på gjerningstidspunktet.

⁸⁵ Jfr. Kgl. res. 07.03.08 nr. 225

⁸⁶ Se milstrl. § 108

⁸⁷ <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=158259> lesedato: 14.12.2008

6. Utvikling av voldtektsforbudet gjennom praksis

6.1 Innledning

Når en ny bestemmelse skal anvendes, oppstår det gjerne tolkingsspørsmål. Domstolene bidrar til å avklare disse spørsmålene gjennom generelle utsagn og konkrete løsninger i enkeltsaker som blir brakt inn for dem. Selv om utgangspunktet er at domstolene anvender rett i motsetning til å lage rett, kan domstolene gjennom å fortolke retten bidra til å bevege rettssystemet i takt med internasjonale strømninger. Dette blant annet som følge av utstrakt bruk av reelle hensyn. Et positivt utslag av dette er at utviklingen av bestemmelsene holder tritt med samfunnsutviklingen for øvrig.

Endringer i folkeretten er som kjent vanskelig og tungrodd. Dette fordi folkeretten mangler både et sentralt lovgivende organ og utøvende organ. Bestemmelsene er allerede utslag av omfattende arbeid, samarbeid og kompromisser. Praktiske vanskeligheter med å få stater til å undertegne nye traktater gjør at domstolenes arbeid med utvikling av bestemmelsene i traktater er uvurderlige.

Den Internasjonale Røde Kors-komiteen er også en viktig bidragsyter gjennom rådgivende uttalelser på hvordan bestemmelser må forstås. Dette i kraft av ICRCs formål som er å bidra med beskyttelse og bistand til ofre for væpnet konflikt.⁸⁸ ICRC regnes som et ekspertorgan som statene lytter til og som er gitt særlige rettigheter i internasjonal rett, blant annet gjennom GK IV art. 142.

Voldtektsforbrytelsen har over tid kommet i verdenssamfunnets søkelys, og stadig flere tiltaler om voldtekt blir tatt ut ved de internasjonale domstolene. Praksis har bidratt til å utvikle vernet mot voldtekt gjennom progressiv tolkning av bestemmelsene. Som et utslag av dette har voldtekt blitt innefortolket i flere kategorier enn der det uttrykkelig var nevnt.

⁸⁸ Jfr. ICRC-statuttene art. 4

6.2 Internasjonal praksis

6.2.1 Voldtekt som brudd på krigens lover og regler

6.2.1.1 ICTY-statuttene art. 2

I følge statuttene til ICTY art. 2, kan domstolen dømme i saker som omhandler alvorlige brudd på Genèvekonvensjonen. Et grunnvilkår for at en handling skal karakteriseres som et alvorlig brudd på konvensjonen, er at den er begått mot personer eller eiendom som er beskyttet etter GK IV.⁸⁹

Disse handlingene er:

- (a) wilful killing;
- (b) torture or inhuman treatment, including biological experiments;
- (c) willfully causing great suffering or serious injury to body or health;
- (d) extensive destruction and appropriation of property, not justified by military necessity and carried out unlawfully and wantonly;
- (e) compelling a prisoner of war or a civilian to serve in the forces of a hostile power;
- (f) willfully depriving a prisoner of war or a civilian of the rights of a fair and regular trial;
- (g) unlawful deportation or transfer or unlawful confinement of a civilian;
- (h) taking civilians as hostages.”

Voldtekt er ikke nevnt uttrykkelig i denne bestemmelsen.

ICRC har lagt til grunn at voldtekt ‘klart’ omfattes av de alvorlige brudd på GK IV slik de fremgår av art. 147.⁹⁰ Disse uttalelsene er både gjengitt og lagt til grunn i en rapport fra FNs spesialrapportør for systematiske voldtekter⁹¹, og er også benyttet som støtteargument av ICTY i Furundzija.⁹²

I Furundzija fastslo ICTY at voldtekt kan utgjøre et alvorlig brudd på Genèvekonvensjonene⁹³. Samme konklusjon nådde ICTY også i Delalic-saken hvor ankedomstolen uttalte:

⁸⁹ Jfr. GK IV art. 147

⁹⁰ ICRC, Aide-Mémoire, 3 December 1992

⁹¹ ‘Contemporary forms of slavery. Systematic rape, sexual slavery and slavery-like practices during armed conflict’ (E/CN.4/Sub.2/1998/13) 22 June 1998. Final report submitted by Ms. Gay J. McDougall, Special Rapporteur.

⁹² Furundzija, op.cit., citation 192

⁹³ Furundzija, op.cit., para 172

"There can be no doubt that the acts enumerated in *inter alia* subparagraphs (a), violence to life, and **(c), outrages upon personal dignity**, are heinous acts(...). These acts are **also prohibited** in the grave breaches provisions of Geneva Convention IV, such as article 147" (min utheving).⁹⁴

ICTY setter altså likhetstegn mellom (c) "outrages upon personal dignity" i GK art. 3 og "wilfully causing great suffering to body or health" i GK art. 147.⁹⁵ Dette innebærer at dersom voldtekt faller inn under en av disse alternativene, vil den også falle inn under det andre.

Ved å anse voldtekt som et alvorlig brudd på Genèvekonvensjonene, utgjør handlingen også et brudd på ICTY art. 2. Alvorlige brudd på Genèvekonvensjonene er dermed brudd på krigens lover og regler.⁹⁶

6.2.1.2 ICTY-statuttene art. 3

ICTY-statuttene art. 3 angir hva som etter konvensjonen skal anses som brudd på krigens lover og regler:

"Such violations shall include, but not be limited to:

- (a) employment of poisonous weapons or other weapons calculated to cause unnecessary suffering;
- (b) wanton destruction of cities, towns or villages, or devastation not justified by military necessity;
- (c) attack, or bombardment, by whatever means, of undefended towns, villages, dwellings, or buildings;
- (d) seizure of, destruction or willful damage done to institutions dedicated to religion, charity and education, the arts and sciences, historic monuments and works of arts and science;
- (e) plunder of public or private property."

Voldtekt er ikke eksplisitt nevnt i denne bestemmelsen, men i følge ordlyden er ikke det til hinder for at handlingen kan innfortolkes.

ICTY-statuttene art. 3s anvendelsesområde ble grundig vurdert i Tadic-saken. Her ble det fremhevet at bestemmelsen har et bredt nedslagsfelt. Anketdomstolen fant at art. 3 var en

⁹⁴ Prosecutor vs. Delalic and others, IT-96-21-A, 20 February 2001 (Delalic) para 147

⁹⁵ En naturlig tolkning da dette alternativet språklig sett ligger nærmest.

⁹⁶ Se bl. a. Furundzija; Decision on the defendant's motion to dismiss counts 13 and 14 of the indictment (lack of subject matter jurisdiction), 29 May 1998, para 12

restbestemmelse som var ment å sikre at ingen grove brudd på den internasjonale humanitære retten faller utenfor domstolens jurisdiksjonsområde.⁹⁷ Art. 3 dekker altså alle brudd på den internasjonale humanitære retten som ikke faller inn under artikkel 2, 4 eller 5. Brudd på GK IV art. 27 (2) og TP I art. 76 nr. 1 vil dermed være et brudd på art. 3.

Uttalelsene i Tadic ble fulgt opp i Furundzija-saken. Her uttalte domstolen at:

“The argument that ‘torture and outrages upon personal dignity including rape’ are not covered by Article 3 of the Statute is a misinterpretation of the Statute. Such acts are prohibited under customary international law at all times. (..) in times of armed conflict, they also amount to violations of the laws or customs of war, which include the prohibitions in the Hague Conventions of 1907 and Common Article 3.”⁹⁸

Domstolen konkluderte med at ICTY-statuttenes art. 3 omfatter ‘outrages upon personal dignity, including rape’.⁹⁹

Praksis har dermed slått fast at voldtekt kan innfortolkes i ICTY-statuttenes art. 3 som et brudd på krigens lover og regler.

En tiltale om voldtekt kan etter dette tas ut både etter ICTY-statuttenes art. 2 som et alvorlig brudd på Genèvekonvensjonene, eller etter ICTY-statuttenes art. 3 som et brudd på krigens lover og regler. I samsvar med lex specialis-prinsippet må imidlertid den mest spesifikke bestemmelsen anvendes. Det betyr at dersom påtalemyndigheten i sin argumentasjon vil vise til voldtekt som et alvorlig brudd på Genèvekonvensjonen, må det tas ut tiltale etter ICTY art. 2.¹⁰⁰

6.2.1.3 ICTR-statuttenes art. 4

ICTR-statuttenes art. 4 er en sammenfatning av GK art. 3 og TP II. Bestemmelsen gir Rwandatribunalet jurisdiksjon til å straffeforfølge personer som utøver eller gir ordre om å utøve alvorlige brudd på GK art. 3 og TP II. Disse handlingene vil være:

- (a) Violence to life, health and physical or mental well-being of persons, in particular murder as well as cruel treatment such as torture, mutilation or any form of corporal punishment;
- (b) Collective punishments;

⁹⁷ Tadic; Decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction, 2 October 1995, para 89

⁹⁸ Furundzija; Decision on the defendant’s motion to dismiss counts 13 and 14 of the indictment (lack of subject matter jurisdiction) para 13

⁹⁹ ibid. para 18

¹⁰⁰ ibid. para 12

- (c) Taking of hostages;
- (d) Acts of terrorism;
- (e) Outrages upon personal dignity, in particular humiliating and degrading treatment, **rape**, enforced prostitution and any form of indecent assault;
- (f) Pillage;
- (g) The passing of sentences and the carrying out of executions without previous judgment pronounced by a regularly constituted court, affording all the judicial guarantees which are recognized as indispensable by civilized peoples;
- (h) Threats to commit any of the foregoing acts” (min utheving).

GK art. 3 inneholder ikke noe uttrykkelig forbud mot voldtekt. Voldtektsforbudet i statuttens litra e må dermed være en innlemming av voldtektsforbudet i TP II art. 4 nr. 2 litra e.¹⁰¹

GK art. 3s anvendelsesområde har vært gjenstand for diskusjon i praksis. Etter ordlyden skal bestemmelsen anvendes på de ikke-internasjonale konflikter:

”In the case of an armed conflict **not** of an international character occurring in the territory of one of the High Contracting Parties, each party to the conflict shall be bound to apply, as a minimum, the following provisions (..) (min utheving).”

Gjennom praksis har bestemmelsen fått et utvidet anvendelsesområde. I Tadic-saken¹⁰² var et av hovedspørsmålene hvorvidt en konflikt kunne anses som internasjonal selv om den i utgangspunktet fremsto som intern. Anke-domstolen viste her en tilbøyelighet til å viske ut skillet mellom internasjonale og interne konflikter i den grad sivile fikk dårligere beskyttelse som følge av dette skillet.¹⁰³ I dommen ble det vist til uttalelser i Nicaragua-saken.¹⁰⁴

I Nicaragua drøftet ICJ den sedvanerettslige statusen til GK art. 3 og fastslo at:

”There is no doubt that, in the event of international armed conflicts, these rules also constitute a minimum yardstick, in addition to the more elaborate rules which are also to apply in international conflicts; and they are rules which, in the Court’s opinion, reflect what the Court in 1949 called

¹⁰¹ Da ICTR ble opprettet i 1994, forelå det ikke praksis som tilsa at et voldtektsforbud skulle bli innfortolket i GK art. 3.

¹⁰² Prosecutor vs. Dusko Tadic, IT-94-1-A, 15 July 1999 (Tadic)

¹⁰³ ibid. para 97

¹⁰⁴ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p 14

“elementary considerations of humanity” (Corfu Channel, Merits, I.C.J. Reports 1949, p. 22; paragraph 215).¹⁰⁵

På bakgrunn av dette kom ICTY til at når det gjelder de fundamentale rettighetene i GK art. 3, er det irrelevant om konflikten er intern eller internasjonal.¹⁰⁶ Dette ble stadfestet i Delalic-saken¹⁰⁷, hvor et av hovedspørsmålene for ankeinstansen var om underretten hadde benyttet en riktig lovanvendelse ved å anvende GK art. 3 også på internasjonale konflikter. Ankeinstansen kom i likhet med underretten til at reglene i art. 3 er anvendelige i internasjonale konflikter nettopp fordi de utgjør kjernen av regler som er anvendbare i slike konflikter.

ICTYs standpunkt i dette spørsmålet ble senere også bekreftet i Kunarac.¹⁰⁸

På bakgrunn av en rikholdig praksis, kan man dermed slå fast at GK art. 3 gir uttrykk for internasjonal sedvanerett og dermed også gjelder for internasjonale konflikter.

Et annet spørsmål som har vært gjenstand for diskusjon i praksis, er om GK art. 3 i seg selv rommer et voldtektsforbud uavhengig av TP II.

I Furundzija fant domstolen at GK art. 3 implisitt refererte til et voldtektsforbud.¹⁰⁹ Litra c ‘outrages upon personal dignity’ omfatter språklig sett klart denne handlingen. Domstolen foretok deretter en grundig gjennomgang av voldtektsforbud i internasjonal rett og rettspraksis tilknyttet disse. I forhold til Nürnbergprosessene ble det ikke reist tiltale spesifikt for voldtekt, men handlingen var uttrykkelig klassifisert som en forbrytelse mot menneskeheten etter artikkel II (1) (c) i Control Council law no 10.¹¹⁰

ICTY viste også til at både general Toyoda og Matusi ble dømt i Tokyotribunalet på grunn av overordnet ansvar for brudd på krigens lover og regler begått av deres soldater under Nanking-massakren, hvor voldtekt ble begått i stor utstrekning. Den tidligere japanske utenriksministeren Hirota ble også dømt for disse grufulle handlingene.

¹⁰⁵ ibid. para 218

¹⁰⁶ Tadic; Decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction, para 102

¹⁰⁷ Delalic, op.cit., paras 140-150

¹⁰⁸ Kunarac, op.cit., para 406: “It is well established in the jurisprudence of the Tribunal that common article 3 as set out in the Geneva Conventions has acquired the status of customary international law.”

¹⁰⁹ Furundzija, op.cit., para 166

¹¹⁰ Control Council Law No. 10 etablerte et rammeverk for straffeforfølgningen av det tyske militær- og sivilpersonell etter andre verdenskrig. De største krigsforbryterne ble prøvd for IMT, mens Control Council Law No. 10 ble anvendt overfor personer som ikke ble ansett å være de største krigsforbryterne.

Domstolen avsluttet argumentasjonen på følgende måte:

”This decision (**Toyoda, Matsui and Hirota**) and that of the United States Military Commission in *Yamashita*, along with the ripening of the fundamental prohibition of ‘outrages upon personal dignity’ laid down in common article 3 into customary international law, has contributed to the evolution of universally accepted norms of international law prohibiting rape as well as serious sexual assault. These norms are applicable in any armed conflict (min tilføyelse).”¹¹¹

Den praksis som foreligger er riktignok fra ICTY, men det er all grunn til å tro at ICTR vil behandle spørsmålet på samme måte.

På bakgrunn av den praksis som er gjengitt ovenfor, rommer altså den felles GK art. 3 et voldtektsforbud, og bestemmelsen kan også anvendes på de internasjonale konflikter.

6.3 Voldtekt som tortur

Torturforbudet har, som nevnt ovenfor, jus cogens rang.¹¹² Et forbud mot tortur kommer også til uttrykk i flere av bestemmelsene i Genèvekonvensjonen samt statuttene til ICTY og ICTR. Her kan nevnes GK IV art. 3 nr. 1 litra a og art. 147, ICTY-statuttens art. 2 litra b og ICTR-statuttens art. 3 litra f.

Som beskrevet ovenfor¹¹³ er voldtekt er en kompleks forbrytelse som kan føre med seg store psykiske og fysiske skader. Domstolene ser ut til å ha tatt stadig mer hensyn til alvorlighetsgraden av disse skadene ved vurderingen av forbrytelsen, i takt med at antall registrerte voldtekter har økt.

ICTR foretok i Akayesu-saken en fylldig vurdering av torturbestemmelsen i statuttens art. 3 litra f. For å fastlegge innholdet i torturbegrepet, tok tribunalet utgangspunkt i FNs torturkonvensjon¹¹⁴. Der er tortur beskrevet som:

”any act by which severe pain or suffering, whether physical or mental, is intentionally inflicted on a person for such purposes as obtaining from him or a third person information or confession,

¹¹¹ Furundzija. op.cit., para 168

¹¹² Se punkt 2.3.3.

¹¹³ Se punkt 1.4.

¹¹⁴ United Nations Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 10 December 1984 (Torturkonvensjonen)

punishing him for an act he or a third person has committed or is suspected of having committed, or intimidating or coercing him or a third person, or for any reason based on discrimination of any kind, when such pain or suffering is inflicted by or at the instigation of or with the consent or acquiescence of a public official or other person acting in official capacity.”¹¹⁵

Tribunalet påpeker at Torturkonvensjonen ikke viser til spesielle handlinger i sin definisjon av tortur, og tribunalet finner i likhet med Torturkonvensjonen at det er hensiktsmessig å fokusere på nasjonale definisjoner av voldshandlinger i interne rettssystem, og at dette er en nyttigere fremgangsmåte i internasjonal rett.¹¹⁶

Deretter vurderte ICTR forholdet mellom voldtekt og tortur på denne måten:

“Like torture, rape is used for such purposes as intimidation, degradation, humiliation, discrimination, punishment, control or destruction of a person. Like torture, rape is a violation of personal dignity, **and rape in fact constitutes torture when inflicted by or at the instigation of or with the consent or acquiescence of a public official or other person acting in an official capacity**” (min utheving).¹¹⁷

I Furundzija-saken ble tilknytningen mellom tortur og voldtekt også vurdert. Som det fremgår av internasjonal praksis, rapporter fra FNs menneskerettskomité, FNs torturkonvensjon og fra FNs spesialrapportør, samt de offentlige uttalelsene fra ‘European Committee for the prevention of torture’ og FNs spesialrapportør, kan torturhandlinger komme til uttrykk på forskjellige måter.¹¹⁸ En slik måte kan være gjennom bruken av voldtekt.

Både internasjonal praksis og rapportene fra FNs spesialrapportør tyder på at det i rettslige prosesser er en tendens til å anse bruken av voldtekt under internering og avhør som et torturmiddel, og derfor også som et brudd på internasjonal rett.¹¹⁹

Som et eksempel blir voldtekt gjerne tatt i bruk av enten av avhørslederen selv eller en annen person tilknyttet avhøret av den arresterte som et middel for å straffe, true, tvinge

¹¹⁵ Torturkonvensjonen artikkel 1 nr. 1

¹¹⁶ Prosecutor vs. Jean-Paul Akayesu, ICTR-96-4-T, 2 September 1998 (Akayesu), para 597

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Furundzija, op.cit., para 163

¹¹⁹ Ibid.

eller ydmyke offeret, eller skaffe informasjon eller en tilståelse fra offeret eller en tredjeperson.¹²⁰

I følge praksis gjengitt ovenfor har både ICTY og ICTR åpnet for at voldtekt kan bedømmes etter torturforbudet i ICTY-statuttens art. 2 litra b, og ICTR-statuttens art. 3 litra f og art. 4 litra a. Anvendelse av torturbegrepet forutsetter at utførelsen av voldtekten oppfyller vilkårene i Torturkonvensjonen, som nevnt ovenfor.

Lex specialis-prinsippet kommer også her til anvendelse. Dersom fokuset i argumentasjonen til påtalemyndigheten er at den begåtte voldtekten utgjør tortur, må torturbestemmelsen anvendes. Hvis kriteriene for tortur ikke er oppfylt, må handlingen innføres under voldtektsforbudet.

6.4 Voldtekt som folkemord

Folkemord er som beskrevet ovenfor en forbrytelse etter både ICTY-, ICTR- og ICC-statuttene.¹²¹ Statuttene har en tilnærmet likelydende bestemmelse om folkemord.

Definisjonen på folkemord, som den fremgår av statuttene, er vag.

Det var først under krigen i Rwanda at verdenssamfunnet ble oppmerksom på at voldtekt ble brukt som et middel til å utrydde hele folkegrupper. Rwandakrigen var et resultat av en langvarig intern konflikt mellom de to folkegruppene hutuer og tutsier. I løpet av de få månedene krigen var på sitt verste, begikk hutumilitsen flere hundrede tusen voldtekter av tutsikvinner og -barn.

Akayesu-saken var den første saken hvor en internasjonal domstol vurderte bruken av voldtekt under bestemmelsene om folkemord. Under beskrivelsen av saksforholdet vises det til massevoldtekter som ble begått mot tutsier utelukkende fordi de var tutsier. Hutuene benyttet seg av grove midler, og kvinnene ble utsatt for voldtekter begått med machetkniver og andre våpen, noe som førte til ødeleggelse av kvinnenenes underliv. De ble

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ ICTY-statuttene art. 4, ICTR-statuttene art. 2 og ICC-statuttene art. 6

også voldtatt offentlig for å skremme og advare andre tutsier. Voldtektene resulterte i total fysisk og psykisk ødeleggelse av tutsikvinner, familiene deres og hele tutsi-samfunnet.¹²²

Som det står i et utdrag fra dommen:

"Sexual violence was an integral part of the process of destruction, spesificaly targeting Tutsi women and spesificaly contributing to their destruction and to the Tutsi group as a whole. (..) The rape of the Tutsi women was systematic and was perpetrated against all Tutsi women and solely against them."¹²³

Disse handlingene og måten de ble utført på gjorde at domstolene kunne se på voldtektene som en form for folkemord. Grunnvilkåret om at voldtektene måtte være utført med den intensjon å ødelegge tutsiene som gruppe, helt eller delvis, ble i denne saken av domstolen funnet å være oppfylt. ICTR uttalte i den forbindelse:

"With regard, particularly, to (...) rape and sexual violence, the Chamber wishes to underscore the fact that in its opinion, (...) (**these acts**) constitute genocide in the same way as any other act as long as they were committed with the specific intent to destroy, in whole or in part, a particular group, targeted as such"¹²⁴ (min tilføyelse).

Domstolen valgte å anføre handlingene inn under art. 2 nr. 2 litra b: 'causing serious bodily or mental harm to members of the group'. Begrunnelsen var at ICTR mente voldtekt og annen seksuell vold i aller høyeste grad gikk inn under denne bestemmelsen, og at voldtekt var en av de verste måtene å påføre slik skade som bestemmelsen nevner. Dette fordi offeret ved en voldtekt vil lide både fysisk og psykisk skade.¹²⁵

ICTR dømte Jean-Paul Akayesu for folkemord på tutsier både på grunn av voldtekt og drap,¹²⁶ og stadfestet med dette at voldtekt på visse vilkår kan utgjøre folkemord og dermed kan tiltales etter ICTR-statuttenes art. 2.

¹²² Akayesu, op.cit., para 731

¹²³ Akayesu, op.cit., paras 731-732

¹²⁴ Akayesu, op.cit., para 731

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Akayesu, op.cit., paras 731-733

6.5 Nasjonal praksis

De stater som har ratifisert Romavedtektene har konkrete forpliktelser knyttet til dette. Særlig gjelder dette den nasjonale straffeforfølgning etter konvensjonens bestemmelser, noe som følger av komplementaritetsprinsippet. Norge har etter konvensjonen et ansvar for å straffeforfølge en norsk statsborger dersom det foreligger holdepunkter for at denne har hatt befatning med forbrytelser som folkemord, forbrytelse mot menneskeheten og krigsforbrytelse mot person.

Tiltale for disse forbrytelsene etter norsk rett ble for første gang tatt ut i 2008. Saken gjaldt forbrytelser mot menneskeheten i form av frihetsberøvelse,¹²⁷ og krigsforbrytelser mot person i form av påføring av stor lidelse eller betydelig skade,¹²⁸ deportering og tvangsflytting av beskyttet person,¹²⁹ og voldtekt.¹³⁰

Dommen ble avsagt i Oslo Tingrett 2. desember 2008.¹³¹ Tiltalte ble funnet skyldig i 11 tilfeller av krigsforbrytelser på grunn av deportering og tvangsflytting av beskyttet person, men frifunnet for de andre tiltalepunktene. Retten kom på grunnlag av bevisføringen at tiltalte ikke kunne holdes ansvarlig for den aktuelle voldtekten.¹³²

Med hensyn til tiltalepunktene om forbrytelser mot menneskeheten kom retten til at forbudet mot tilbakevirkende straff i GrL § 97 var i strid med en eventuell domfellelse på dette punkt.

Partene hadde ikke benyttet seg av ankeadgangen da denne avhandlingen ble skrevet. Dersom denne ikke blir benyttet, vil dommen være rettskraftig 16. desember 2008.

¹²⁷ Jfr. strl.2005 § 102 (1) litra e jfr. strl. §223 (1) og (2)

¹²⁸ Jfr. strl.2005 § 103 (1) litra b jfr. § 3 (2) og strl. § 231 første straffalternativ, jfr. § 232

¹²⁹ Jfr. strl.2005 § 103 (1) litra h jfr. § 3 (2) og strl. § 223 (1) og (2)

¹³⁰ Jfr. strl.2005 § 103 (1) litra d jfr. § 3 (2) og strl. § 192 (1) annet straffalternativ slik bestemmelsen lød før 1. januar 1995.

¹³¹ Saksnr. 08-018985MED-OTIR/08. 'Den offentlige påtalemyndighet mot Tiltalte' (Krigsforbrytersaken)

¹³² Jfr. domsslutningens punkt 203-223. Den angivelige fornærmede stilte seg uforstående til voldtektstiltalen av tiltalte.

7. Forbud mot voldtekt i menneskerettighetene

7.1 Innledning

Menneskerettighetene er rettigheter som tilkommer individet som sådan og regulerer primært forholdet mellom stat og individ. Dette er grunnleggende moralske og juridiske rettigheter som staten ikke kan gripe inn i på annet vis enn disse rettighetene selv åpner for. Menneskerettighetene bygger på den forutsetning at individet i kraft av å eksistere innehar visse ukrenkelige rettigheter. Menneskerettighetene skiller seg fra den internasjonale strafferetten ved at det er statene som er de primære pliktsubjektene.

For å fastsette hvilke konkrete rettigheter som kan utledes av menneskerettighetene, kan man ta utgangspunkt i FNs Verdenserklæring. Alle de senere konvensjoner om menneskerettigheter bygger på Verdenserklæringen.¹³³ Flere av menneskerettighetene finner vi også igjen som jus cogens-normer i folkeretten. Eksempler på dette er forbudet mot tortur.¹³⁴

Det finnes ikke et eksplisitt forbud mot voldtekt i internasjonal humanitær rett. Et voldtektsforbud er imidlertid ansett å inngå i flere av bestemmelsene i menneskerettighetene som tar sikte på å verne om den fysiske integritet. Et eksempel på dette er Verdenserklæringen art. 5:

”No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.”

Menneskerettighetene hører i utgangspunktet hjemme i de nasjonale rettssystemer.¹³⁵ Da menneskerettighetene dreier seg om vern for individet mot overgrep fra myndighetene, kan den nasjonale beskyttelse av menneskerettighetene ofte bli mangelfull, og den interne rett være utilstrekkelig. Et effektivt vern av menneskerettighetene krever derfor et internasjonalt engasjement.¹³⁶ Et utslag av dette er opprettelsen av Den europeiske menneskerettsdomstol

¹³³ Universal Declaration of Human Rights, December 10, 1948. Enkelte juridiske forfattere mener at dette er det nærmeste man kommer en generell definisjon av menneskerettighetene, se. bl.a. Jørgen Aall `Rettsstat og menneskerettigheter´ s. 22. Som eksempel på slike konvensjoner: EMK.

¹³⁴ Jfr. bl.a EMK art. 3.

¹³⁵ Jfr. EMK art. 1. Dette er også nedfelt i Grunnloven i § 110 litra c. Gjennom menneskerettsloven § 2 er flere menneskerettskonvensjoner gjort til norsk lov.

¹³⁶ Se Ruud/Ulfstein, op.cit., s. 234

(ECHR) som er et internasjonalt håndhevingsorgan som avgjør saker om påståtte brudd på EMK.¹³⁷

ECHR kan i noen grad sammenlignes med ICC. I likhet med Den Internasjonale Krigsforbryterdomstol er den et permanent organ, men ikke ment å være det primære rettslige organ for løsning av tvister.¹³⁸ Den Internasjonale Krigsforbryterdomstol effektiviserer i noen grad statenes forpliktelser etter menneskerettighetene. I følge ICC-statuttene kan enkeltindivider holdes ansvarlig for grove overtredelser av internasjonal rett.¹³⁹ I mange tilfeller sammenfaller de normene som søkes beskyttet eksempelvis av ICC med normer fra menneskerettighetene.

7.2 Praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstolen

EMK inneholder heller ingen bestemmelse som uttrykkelig forbyr voldtekt. I saken Aydin vs. Turkey¹⁴⁰ reiste anklager sak mot staten på grunn av mishandling og voldtekt etter EMK art. 3. Artikkel 3 er likelydende med Verdenserklæringen art. 5 gjengitt ovenfor.

Anklageren, som var av kurdisk opprinnelse og 17 år gammel da overgrepene skjedde, anførte at hun hadde blitt voldtatt og mishandlet av en uidentifisert offisiell tjenestemann. Hun reiste blant annet sak mot staten Tyrkia på grunn av tyrkiske myndigheters manglende effektive etterforskning av anklagen om at hun hadde blitt utsatt for denne formen for tortur.

ECHR fant det bevist at jenta ble bortført og oppbevart i en kjeller i tre døgn. Jenta ble bundet for øynene mens hun ble slått, avkledd, plassert inni et dekk og spylt med en høytrykksspyler, og voldtatt.¹⁴¹

Domstolen fastslo at de fysiske og psykiske handlingene anklageren ble utsatt for, samt den særlig grusomme voldtekten som ble gjort mot henne sammenlagt kvalifiserte til tortur og

¹³⁷ Jfr. EMK art. 34. EMK ble gjort til norsk rett gjennom mnskr. § 2. Den har også forrang foran norsk rett, jfr. § 3.

¹³⁸ Jfr. EMK art. 35

¹³⁹ Jfr. ICC-statuttene art. 1

¹⁴⁰ ECHR: Case of Aydin vs. Turkey (57/1996/676/866) Judgment. Strasbourg 25 September 1997

¹⁴¹ Aydin vs. Turkey; The Commission's report para 180

dermed et brudd på EMK art. 3. ECHR presiserte imidlertid at domstolen ville ha kommet til samme konklusjon også på hvert av disse grunnlagene alene.¹⁴²

Voldtekt kan altså utgjøre tortur også etter menneskerettighetene.

8. Domstolenes påvirkning på hverandre

Som det fremgår av praksis gjengitt ovenfor, viser domstolene i stor grad til praksis og argumenter fra de andre internasjonale domstoler når rettsspørsmål skal avgjøres.

Domstolenes jurisdiksjon er i stor utstrekning de samme forbrytelser, og både ICTY, ICTR og ICC er opprettet i medhold av FN. Mange av bestemmelsene i ICTY og ICTR har tilnærmet lik ordlyd, noe som også taler for at bestemmelsene bør tolkes likt av domstolene. Ensartethet på tvers av domstolene vil være positivt i motsetning til en uklar rettstilstand hvor domstolenes avgjørelser i like saker går i forskjellige retninger.

Et eksempel på domstolenes innvirkning på hverandre, var fastsettelsen av det objektive gjerningsinnhold, hvor ICTY bygget på tidligere uttalelser gjort av ICTR i Akayesu.¹⁴³ Dette gjelder også ICTYs avgjørelse av Furundzija-saken hvor domstolen bygget på ECHRs vurderinger i Aydin i spørsmålet om voldtekt kunne utgjøre tortur.¹⁴⁴ Dette viser at menneskerettslige strømminger har innvirkning og fungerer som støtteargumenter også for internasjonale straffedomstoler i deres praksis.

Dette kan tas til inntekt for en presumsjon om at de internasjonale strafferettsdomstoler søker å opptre i overensstemmelse med avgjørelser fra viktige menneskerettslige organer. Dette er positivt og vil bidra til rettsenhet, noe som igjen fører til en økt grad av forutberegnelighet. Avgjørelser i sprikende retning fra de internasjonale domstoler om samme tema, er en uheldig situasjon som kan føre til en usikker rettstilstand.

Det er imidlertid prinsipiell forskjeller mellom straffedomstoler og menneskerettsdomstoler da straffedomstolene dømmer etter internasjonal strafferett og ikke de internasjonale menneskerettigheter. Det vil dermed sjelden oppstå fullstendig overlapping mellom domstolenes avgjørelser, noe som i grunnen egentlig heller ikke er nødvendig. Det viktigste

¹⁴² Aydin vs. Turkey, para 86

¹⁴³ Furundzija, op.cit., para 176

¹⁴⁴ Furundzija, op.cit., para 171

er vel at de internasjonale domstoler innehar en konsensus når det kommer til hvordan grunnleggende begreper og forpliktelser skal forstås.

Den Internasjonale Krigsforbryterdomstol vil sannsynligvis også plukke opp tråden fra ad hoc-tribunalene. ICTRs vurdering av voldtekt som tortur ble gjort etter at statuttene til ICC ble utformet, noe som kan forklare hvorfor ICC ikke har inntatt voldtekt som et uttrykk for folkemord i sine statutter. Det er liten grunn til å tro at ICC ikke kommer til å følge ICTR på dette området.

Også norske domstoler ser hen til praksis fra de internasjonale domstolene ved avgjørelsen av rettsspørsmål. Dette på grunn av at de internasjonale tribunalenes hovedområde nettopp er internasjonale forbrytelser, og det vil naturlig nok foreligge en god del mer praksis på området ved disse domstolene. Ved Krigsforbrytersaken i Oslo Tingrett, fant domstolen at avgjørelsene fra de internasjonale domstolene gjaldt saker av mer alvorlig karakter, og at det på dette grunnlag ikke ga mye å sammenligne med internasjonale avgjørelser i denne konkrete saken.¹⁴⁵

ICC vil naturlig nok over tid bli den ledende internasjonale domstol når det kommer til tolkninger av bestemmelsene. Dette har sammenheng med ICCs mandat som er å være en permanent domstol, i motsetning til ad hoc-tribunalene som opphører straks de har fullført alle saker i tilknytning til deres mandat.

DEL III AVSLUTTENDE DEL

9. Sammenfattende kommentarer

Som det fremgår av drøftelsen ovenfor, har voldtektsforbrytelsen blitt en handling som har kommet stadig mer i fokus. Samtidig har antall registrerte krigsvoldtekter økt kraftig. Dette behøver nødvendigvis ikke tas til inntekt for at vernet ikke øker i takt med den rettslige reguleringen. Det synes naturlig å ta utgangspunkt i at økningen av antall registrerte voldtekter er nært knyttet til det økte fokus på forbrytelsen.

¹⁴⁵ Krigsforbrytersaken, op.cit., s. 48

Samfunnets tydelige mangel på kunnskap om omfanget av krigsvoldtekter illustreres av dommer Goldsteins uttalelser i forbindelse med Kunarac-saken:

”Rape has never been the concern of the international community”.¹⁴⁶

Den rettslige karakteristikken av voldtekt har gjennomgått en betydelig endringsprosess siden den ble ansett som ‘usømmelig angrep’ og ‘utuktig handling’ i Genèvekonvensjonene. Denne karakteristikken indikerte at voldtekt var en handling som primært skadet kvinnens stolthet, kyskhets, integritet og rykte mer enn det skadet hennes kropp. Dette bidro samtidig til å ufarliggjøre handlingen og kreerte et skille mot forbrytelser som direkte fokuserte på kroppslig skade, slik som drap, tortur og andre voldshandlinger. Det tok lang tid før voldtektsforbrytelsen ble ansett å være en alvorlig forbrytelse på lik linje med andre som medførte store psykiske og fysiske skader.

Det kan hevdes at voldtekt er en forbrytelse som har blitt nedprioritert såpass lenge nettopp fordi det er en handling som har blitt begått *av menn mot kvinner*. Maktbalanse, kultur og tradisjon har vært medbestemmende faktorer for synet på voldtektsforbrytelsen. Årsaken til at seksuelle overgrep mot kvinner ikke har blitt prioritert i rettslige prosesser har sannsynligvis også nær sammenheng med kvinners manglende tilstedeværelse ved utformingen av reglene.¹⁴⁷ Det mannlige kjønn var lenge enerådende på dette området i samfunnet både nasjonalt og internasjonalt, og det tok lang tid før kvinner ble involvert i dette arbeidet.

Illustrerende er utformingen av minstestandarder i krig, nedfelt i Genèvekonvensjonen art. 147. Det er naturlig at mennene som utformet disse reglene tok utgangspunkt i de verst tenkelige handlinger som kunne ramme dem selv. Dette inkluderte naturlig nok ikke voldtekt, hvilket tradisjonelt hadde blitt forbeholdt kvinnen som offer.

Ved ikke å kriminalisere og sørge for et vern mot denne forbrytelsen på lik linje med vernet mot andre grove forbrytelser i samfunnet, bidro menn til kvinners fortsatte undertrykkelse. Samtidig ble det krenket en regel som *burde* være grunnleggende, at også det kvinnelige kjønn har rett til å få utøve selvbestemmelse over egen kropp og seksualitet.

¹⁴⁶ <http://www.nytimes.com/specials/bosnia/context/0628warcrimes-tribunal.html> lesedato: 14.12.2008

¹⁴⁷ Se også Janne Kaasin ‘Statens forpliktelser etter emk artikkel 3 og 8 når privatpersoner utøver seksuell vold mot kvinner’ s. 16

Innfortolkningen av voldtektsforbudet i Genèvekonvensjon IV art. 147 som et alvorlig brudd på konvensjonens bestemmelser, var også en milepæl i internasjonal sammenheng. Her opphevet man det skillet som hadde eksistert mellom voldtekt og andre forbrytelser som forsettlig drap, gisseltaking og ulovlig fangenskap.

Endringen i synet på voldtektsforbrytelsen må ses i sammenheng med det økte fokus på kvinners rettigheter generelt i internasjonal rett, herunder også i folkeretten. Domstolene har også bidratt i stor grad til at voldtektsforbrytelsen har blitt synliggjort og satt på dagsorden ved å slå fast at voldtekt benyttes som et krigsvåpen: systematisk, hensynsløst og for å bevisst straffe kvinner med den tilsiktede virkning at hele samfunn og folkeslag går til grunne.

Styrkingen av et internasjonalt voldtektsforbud må også ses i sammenheng med fremveksten og den økte fokus på menneskerettighetene. FNs kvinnekonvensjon av 1979 bør også nevnes i denne sammenheng. Den var et direkte resultat og en videreføring av den europeiske menneskerettskonvensjons fokus på ikke-diskriminering blant kjønnene. I Aydın-saken tok ECHR et viktig skritt i retning av å gi kvinner rettslig vern mot voldtekt. Domstolen anerkjente alvorlighetsgraden av voldtekt og pekte på at voldtekt er en særskilt form for tortur som primært rammer kvinner.

Domstolenes utvikling av forbrytelsen har uten tvil vært en bevisst handling. I en pressemelding i forbindelse med Akayesu-saken uttalte dommer Pillay:

"From time immemorial, rape has been regarded as spoils of war. Now it will be considered a war crime. We want to send out a strong message that rape is no longer a trophy of war."¹⁴⁸

10. Veien videre

Som det fremgår av denne avhandlingen har kvinners vern mot voldtekt i krig utviklet seg mye og i positiv retning gjennom tidene. Genèvekonvensjonene av 1949 var det store springbrettet for rettsliggjøring av kvinners rettigheter under krig, og domstolene har bidratt til utviklingen gjennom en progressiv tolkning av internasjonal rett. Jeg ser imidlertid ingen

¹⁴⁸ Pillay deltok i ankebehandlingen av saken. Sitatet er hentet fra Professor P. Walters gjengivelse av Pillays uttalelser i forbindelse med hans presentasjon av hennes æresdoktorat ved Rhodes University i april 2005. Se: http://oldwww.ru.ac.za/academic/graduation/2005/Judge_Pillay_citation.doc *lesedato: 14.12.2008*

grunn til at utviklingen kommer til å stanse her. Det er mye som kan forbedres i arbeidet med å gjøre hverdagen tryggere for kvinner under krig.

En videre utvikling av forbrytelsen er nok på sin plass, kanskje særlig i forhold til uttrykkelig kategorisering. Eksplisitte forbud gir klare signaler om at forbrytelsen blir tatt på alvor av det internasjonale samfunn. En bedre presisering av forbrytelsen vil gjøre vernet mer effektivt. I tillegg bidrar det til å synliggjøre forbrytelsen, ved at det får frem i hvilke situasjoner og på hvilke måter voldtekt blir benyttet.

En oppsummering av praksis viser at voldtekt nå inngår i alle de tre hovedkategoriene av internasjonale forbrytelser nevnt i avhandlingen: krigsforbrytelser, forbrytelser mot menneskeheten og folkemord.

Det finnes ikke per i dag menneskerettslige regler som eksplisitt forbyr voldtekt. En traktatfesting av et voldtektsforbud vil være et naturlig skritt på veien til å sørge for effektive bestemmelser som bidrar til rettslig vern og samsvarer med den rådende oppfatning i samfunnet: At det er en menneskerett å ikke bli utsatt for voldtekt. Det er en nasjonal oppgave å sørge for at alle kvinner har et slikt vern.

I skrivende stund foregår saksforberedelser til de første sakene som skal avgjøres av ICC. Domstolen vil trolig få en viktig rolle i saker om voldtekt fremover i kraft av sin permanente stilling. En av sakene som skal opp for domstolen er 'The Prosecutor v. Ahmad Muhammad Harun ("Ahmad Harun") and Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman ("Ali Kushayb")'.¹⁴⁹ Førstnevnte er bistandsminister i Sudan og den andre er leder for en militant gruppe. Begge er blant annet tiltalt for voldtekt begått i Darfur. Harun som ledd i krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten, Abd-Al-Raman for krigsforbrytelser.

Et forbud mot voldtekt har nådd status som internasjonal sedvanerett. Enkelte forfattere argumenterer med at et forbud mot voldtekt i krig også må anses som en jus cogens norm.¹⁵⁰ Argumentasjonen er at voldtekt utgjør en krigsforbrytelse, og krigsforbrytelser må anses å være en jus cogens norm, og derfor må også voldtekt begått i krig være av jus cogens rang. Forklaringen ligger i at det ikke finnes situasjoner hvor det under noen omstendigheter

¹⁴⁹ Se mer om dette på ICCs hjemmesider: http://www.icc-cpi.int/pressrelease_details&id=241.html /esedato: 14.12.2008

¹⁵⁰ Askin, op.cit., s. 239-242

bør være tillatt å voldta et menneske. Omtalen i punkt 1.4 ovenfor understreker den økte straffverdighet av forbrytelsen. På den andre side finnes det ingen beskyttelsesverdige interesser som taler mot et forbud mot voldtekt.

Særlig aktuelt i skrivende stund er de massive voldtektene og den seksuelle mishandlingen av kvinner som har pågått gjennom den ti år lange krigen i Kongo. Et spørsmål er om en ny kategori av internasjonale forbrytelser burde oppstilles, nemlig kvinneutryddelse:

“... [T]he situation of women in the eastern Democratic Republic of the Congo (DRC) is about the worst situation I've seen of women anywhere in the world. The kind of atrocities that are being committed on women's bodies is nothing short of femicide. It is an all-out, systematic pattern of destruction toward the female species”.¹⁵¹

¹⁵¹ Eve Ensler, i intervju med Michele Kort, gjengitt her:
http://www.pbs.org/pov/pov2007/lumo/special_ensler.html *lesedato: 14.12.2008*

Referanser

Konvensjoner

Charter of the International Military Tribunal. 8 August 1945 (Nürnbergstatuttene)

Charter of the International Military Tribunal for the Far East. 19 January 1946
(Statuttene til Tokyotribunalet)

Charter of the United Nations. 26 June 1945. (FN-pakten)

Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or
Punishment. 10 December 1984 (Torturkonvensjonen)

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. 4
November 1950. (EMK)

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. 18
December 1979. (Kvinnekonvensjonen)

Convention on the Prevention and Punishment of Genocide. 9 December 1948.
(Folkemordkonvensjonen)

Convention with Respect to the Laws and Customs of War on Land. 29 July 1899.
(First Hague, II)

Convention Respecting the Laws and Customs of War on Land. 18 October 1907
(Second Hague, IV)

European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading
Treatment or Punishment. 26 November 1987. (Den europeiske torturkonvensjonen)

Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick of
Armed forces in the field. 22. August 1864

Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in
Armed Forces in the Field. 12 August 1949. (GK I)

Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea. 12 August 1949. (GK II)

Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War. 12 August 1949. (GK III)

Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in time of War. 12 August 1949. (GK IV)

Statute of the International Court of Justice. 26 June 1945. (ICJ-statuttene)

Vienna Convention on the Law of Treaties. 23 May 1969. (Wienkonvensjonen om traktatretten)

Norske lover

Kongeriget Norges Grundlov. 17. mai 1814

Almindelig borgerlig straffelov (Straffeloven). 22. mai nr. 10 1902

Lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpende og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet) (LOV 2008-03-07 nr 04)

Lov om straff (straffeloven). 20. mai nr. 28 2005

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven). 21. mai nr. 30 1999

Militær straffelov. 22. mai nr. 13 1902 (Milstrl.)

Praksis

Den europeiske menneskerettsdomstol i Strasbourg (ECHR)

Dommer:

Case of Aydin vs. Turkey (57/1996/676/866) Judgment Strasbourg 25 September 1997

Rapporter:

Aydin vs. Turkey, The Commission's report

Den Internasjonale domstol (ICJ)

Dommer:

Corfu Channel case. Judgment of December 15th 1949. (I.C.J. Reports 1949 p. 244)

The Asylum Case. Judgment of November 20th 1950. (Colombia v. Peru, 1950 I.C.J. 266)

Rapporter:

Nuclear Tests (Australia vs. France) Judgment. I.C.J. Reports 1974, p. 253

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p 14

Rwandatribunalet (ICTR)

Dommer:

Prosecutor vs. Jean-Paul Akayesu, ICTR-96-4-T, 2 September 1998 (Akayesu)

Jugoslaviatribunalet (ICTY)

Dommer:

Prosecutor vs. Dusko Tadic, IT-94-1-A, 15 July 1999 (Tadic)

Prosecutor v. Anto Furundzija, IT-95-17/1-T, 10 December 1998 (Furundzija)

Prosecutor vs. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac and Zoran Vucovic, IT-96-23-T and IT-96-23-/1-T, 22 February 2001 (Kunarac)

Prosecutor vs. Delalic and others, IT-96-21-A, 20 February 2001 (Delalic)

Prosecutor vs. Drazen Erdemovic, IT-96-22-A, 7 October 1997 (Erdemovic)

Avgjørelser:

Tadic, Decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction. 2 October 1995

Furundzija, Decision on the defendant's motion to dismiss counts 13 and 14 of the indictment (lack of subject matter jurisdiction). 29 May 1998

Norges Høyesterett:

Rt. 2000 s. 1811 (Finanger)

Oslo tingrett:

Den offentlige påtalemyndighet mot Tiltalte (08-018985MED-OTIR/08)
(Krigsforbrytersaken)

Dokumenter

Innstillinger til Odelstinget

Innst. O. nr. 29 (2007-2008). Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpende og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet)

Odelstingproposisjoner

Ot.prp.nr. 8 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpende og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet)

Stortingsproposisjoner

St.prp.nr. 24 (1999-2000). Om samtykke til ratifikasjon av vedtektene av 17. juli 1998 for Den internasjonale straffedomstol («Roma-vedtektene»). Utenriksdepartementet.

Norges offentlige utredninger

NOU 2003:18 Rikets sikkerhet. Straffelovkommisjonens delutredning VIII. Justis- og politidepartementet.

NOU 2008:4 Fra ord til handling. Voldtektsutvalgets innstilling. Justis- og politidepartementet.

FN:

Rapporter:

Contemporary forms of slavery. Systematic rape, sexual slavery and slavery-like practices during armed conflict. (E/CN.4/Sub.2/1998/13) 22 June 1998. Final report submitted by Ms. Gay J. McDougall, Special Rapporteur.

Resolusjoner:

UN General Assembly Resolution (UN GA/RES/217 A (III)). Universal Declaration of Human Rights. 10 December 1948. (Verdenserklæringen)

UN General Assembly Resolution (UN GA/RES/2625 (XXV)). Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations. (Friendly Relations-resolusjonen (FN)) 24 October 1970

ICRC:

Aide-Mémoire, 3 December 1992

Statutes of the International Committee of the Red Cross

Human Rights Center, University of California, Berkeley:

‘Living with fear. A population-based survey on attitudes about peace, justice and social reconstruction in Eastern Democratic Republic of Congo’.

Juridisk litteratur

Bøker:

Andenæs, Johs.;

Alminnelig strafferett. 5. utgave 2004. 2. opplag 2005. Universitetsforlaget.

Anonym;

En kvinne i Berlin. 1. opplag, 2006.

Askin, Kelly Dawn;

War crimes against women. Prosecution in international war crimes tribunals.

The Hague 1997. Martinus Nijhoff Publishers.

Beevor, Antony;

Berlin. Nederlaget 1945. 1. opplag 2007. N.W. Damm & Søn AS.

Brownlie, Ian;

Principles of public international law. Fourth edition, 1990. Clarendon Press – Oxford.

Brownmiller, Susan;

Against our will. Men, women and rape. 1975.

Cassese, Antonio;

International criminal law. Second edition, 2008. Oxford University Press.

Dinstein, Yoram;

The conduct of hostilities under the law of international armed conflict. 2004.

Cambridge University Press.

Evans, Malcolm D.;

International law. Second edition, 2006. Oxford University Press.

Fleck, Dieter;

The handbook of international humanitarian law. Second edition, 2008. Oxford

University Press.

ICRC;

Customary international humanitarian law. Volume I, II and III. Edited by Henckaerts and Beck. 2005. Cambridge University Press.

Oppenheim, L. F. L. and Lauterpacht, Hersch;

Oppenheims International law. Ed: by L. Lauterpacht. Volume II: Disputes, War and Neutrality. Seventh edition, 1952. Longmans, Green and Co.

Ratner, Steven R. and Abrams, Jason S.;

Accountability for human rights atrocities in international law. Beyond the Nuremberg legacy. Second edition, 2001. Oxford University Press.

Rosenblad, Esbjørn;

International Humanitarian Law of Armed Conflict – Some aspects of the Principle of Distinction and Related Problems. 1979. Genève.

Schabas, William A.;

An introduction to the International Criminal Court. Third edition, 2007. Oxford University Press.

Schwarzenberg, Georg;

International law as applied by international courts and tribunals. Third edition, 1957. Stevens & son (London)

Tomaselli, Sylvana and Porter, Roy;

Rape: an historical and social enquiry. 1989. Oxford, Blackwell.

Ruud, Morten;

Innføring i krigens folkerett. Oslo 1980. Forlaget Tanum-Norli A/S.

Ruud, Morten og Ulfstein, Geir;

Innføring i folkerett. 3. utgave 2006. Universitetsforlaget.

Aall, Jørgen;

Rettsstat og menneskerettigheter. 2. utgave 2007. Fagbokforlaget.

Artikler:

Donohoe, Martin T.;

War, rape and genocide: From ancient times to the Sudan.

MacKinnon, Catharine A.;

Rape, Genocide and Women's human rights. 17 Harv. Womens L.J. 5, 11-12 (1994)

McCormack, Timothy L. H.;

Selective reaction to atrocity: war crimes and the development of international criminal law. Albany Law Review, Spring 1997

Strom, Kevin Alfred

Allied War Crimes: The Greatest Mass Rape in History. Publisert i 'Free Speech' December 1995, Volume I, Number 12.

Avhandlinger:

Enger, Anja;

Hvordan kan krigsvoldtekter forstås? Masteravhandling i kriminologi. Det juridiske fakultet ved UiO 2007.

Ramberg, Kathrina;

Voldtekt som brudd på internasjonal humanitær rett – med spesiell vekt på Jugoslaviatribunalets jurisdiksjon. Særavhandling nr. 89. Det juridiske fakultet ved UiT 1998

Kaasin, Janne;

Statens forpliktelser etter emk artikkel 3 og 8 når privatpersoner utøver seksuell vold mot kvinner. Særavhandling. Det juridiske fakultet ved UiO 2005